

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор:** Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2004@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 8

ЗМІСТ

Коротко про головне

Верховна Рада України прийняла пакет законів про декомунізацію

Аналітика

Гранчак Т.

«Декомунізаційний пакет»: pro et contra

Пальчук В.

Перемир'я за угодою «Мінськ -2»: зарубіжні оцінки та прогнози

Економічний ракурс

Кулицький С.

Географічна диверсифікація поставок газу в Україну: стан і перспективи

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Перспективні напрями розвитку української науки

Діяльність науково-дослідних установ

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

**Енергоощадні технології
Інформаційно-комунікаційні технології
Освіта та кадрове забезпечення в Україні**

Горак В., Шапошник Л.

**Моніторинг ЗМІ з питань науки й освіти:
інформаційно-аналітичний огляд (березень 2015 р.)**

Наука і влада

До уваги держслужбовця

Тарасенко Н.

Українська ментальність

*Список літератури з фондів НБУВ та електронних ресурсів
(1994–2014 рр.)*

Завершення. Початок у попередньому випуску

Коротко про головне

Верховна Рада України прийняла пакет законів про декомунізацію

9 квітня Верховна Рада ухвалила чотири закони, які стосуються засудження комуністичного режиму, відкриття архівів радянських спецслужб та визнання УПА й інших організацій борцями за незалежність України. У парламенті ці закони назвали «декомунізаційним пакетом».

Після набрання чинності законів мають знести пам'ятники комуністичним діячам, перейменувати міста та вулиці, відкрити архіви всіх каральних органів СРСР та заборонити радянську символіку.

В Опозиційному блоці, який не голосував за ці рішення, назвали прийняті закони сумнівними і попередили, що це може призвести до «розколу українського суспільства» (*Детальніше див. рубрику «Аналітика»*).

Аналітика

Т. Гранчак, завідділу СІАЗ НБУВ

«Декомунізаційний пакет»: pro et contra

9 квітня Верховна Рада України ухвалила ряд законів, які заклали підвалини для декомунізації або «десовєтизації» України, – про заборону пропаганди комуністичного та нацистського режимів, щодо відкриття архівів КДБ, вшанування борців за волю України у ХХ ст., увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні.

Так, ухвалений **законопроект № 2540 «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»**, внесений Кабінетом Міністрів, відкриває архіви про злочини комунізму та масові порушення прав людини.

Новації:

– відкритий доступ – відкриваються всі архіви радянських репресивних органів,

– минуле онлайн – встановлюється обов'язок оцифрування документів задля їх збереження та удоступнення;

– єдиний архів – формується єдиний архів репресивних органів, незалежний від політичної волі силовиків;

– європейський принцип доступу – закон обмежує доступ до інформації, а не до документа;

– зняття самоцензури – відповідальність за поширення інформації несе особа, а не архівіст;

– декомунізація спецслужб і міліції – сучасні правоохоронці та спеціальні служби перестають бути пов'язаними з радянськими репресивними органами;

– відновлення справедливості – імена репресованих, учасників визвольного руху будуть повернуті історії, розстрільні списки опубліковані, таємні вироки оприлюднені. Жертви репресій зможуть обмежити доступ до інформації, якщо вони забажають.

Законопроект № 2538 «Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті», авторства Ю. Шухевича від Радикальної партії О. Ляшка, віддає шану борцям за свободу України, повертає моральний борг.

Новації:

– оцінка російської агресії – визнається факт агресії Радянської Росії проти України, окупація та анексія Радянською Росією території України;

– право на свободу – боротьба за незалежність України визнається правомірною, вказуються організації та структури, учасники визвольного руху;

– відновлення незалежності – законодавчо визначається, що в 1991 р. відбулося відновлення незалежності України, спадкоємиці проголошеної в 1918 р. Української Народної Республіки;

– військова традиція – визнаються нагороди та військові звання, які протягом 1917–1991 рр. присвоювалися українськими державними утвореннями учасникам визвольного руху.

Законопроект № 2539 «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945» (ініціатор ухвалення – Кабінет Міністрів) повертає народу справжню пам'ять про роки війни та позбавляємося радянського кліше.

Новації:

– Друга світова війна – закріплення офіційного використання загальносвітового терміна «Друга світова війна 1939–1941 рр.»;

– День пам'яті та примирення – запровадження Дня пам'яті та примирення – 8 травня, з метою увічнення пам'яті усіх жертв Другої світової війни;

– День перемоги над нацизмом – визначення 9 травня як державного свята – Дня Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 рр.;

– символіка пам'яті – скасування використання радянської символіки під час вшанування пам'яті полеглих та увічнення перемоги над нацизмом.

Законопроект № 2558 «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» (автори – народні депутати О. Ляшко, В. Сьюмар, Г. Гопко, Є. Соколов, А. Кожем'якін, А. Лозовой, Ю. Чижмарь, Ю. Луценко, І. Мосійчук, С. Скуратовський, В. Вовк, Ю. Шухевич, О. Березюк) засуджує комуністичний і нацистський режими, забороняє їх пропаганду.

Новації:

– засудити тоталітарні режими – визнання Україною злочинними комуністичного та нацистського режимів, жертвами яких стали мільйони наших співвітчизників;

– стоп пропаганді – запровадження відповідальності за пропаганду комуністичного та нацистського режимів і публічне використання їхньої символіки;

– очищення мапи країни – встановлення процедури та термінів перейменування об'єктів, які носять «комуністичні» назви (перереєстрація документів для громадян безкоштовна). З вулиць українських міст заберуть символи та пам'ятники, які возвеличують функціонерів тоталітарного режиму;

– справедливість, а не помста – розслідування злочинів геноциду, злочинів проти людства та людяності, військових злочинів, здійснених представниками тоталітарних режимів;

– вшанування пам'яті – встановлення Дня пам'яті жертв комуністичного та нацистського тоталітарних режимів 23 серпня, коли сталінський СРСР і гітлерівський Третій Рейх уклали угоду, яка розпочала Другу світову війну (*Головні новації законів «невідкладної декомунізації» // Офіційний веб-сайт Українського інституту національної пам'яті. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/golovni-novatsii-zakoniv-nevidkladnoi-dekomunizatsii>*).

Відповідно до ухвалених законів, Верховна Рада визнала борцями за незалежність України учасників кількох політичних і військових спілок: УНР, ЗУНР, Карпатської Січі, УПА, ОУН, сейму Карпатської України, Української Гельсінської спілки та ін. Ідеться про те, що всі люди, які боролися за суверенітет України у збройних, парамілітарних, підпільних, політичних організаціях або вели цю боротьбу індивідуально, визнаються борцями за незалежність Української держави. Вона ж гарантує їм за це соціальні пільги. Натомість заперечення такої боротьби або її правомірності визнається, згідно із законом, протиправним.

Щодо заборони тоталітарної пропаганди, то, за словами одного з авторів відповідного законопроекту, народного депутата Ю. Луценка, «цей законопроект не забороняє ідеологію, тому що це неприйнятно для будь-якої демократичної країни. Цей законопроект забороняє тоталітарний режим, хоч у які б кольори він фарбувався: у фашистські, в комуністичні, в будь-які інші. Тоталітарний режим заборонений і засуджений Україною». Ухвалення закону служитиме двом цілям: усуненню загрози суверенітету України та зміцненню «духу української нації», ідеться в пояснювальній записці до документа.

Також рішенням Верховної Ради має відбутися розсекречення архівів з документами каральних органів, які передаються до Інституту національної пам'яті. «Держава гарантує право кожного на доступ до архівної інформації», – ідеться в тексті закону. Починає діяти принцип єдиного архіву та самоцензури, коли відповідальність за взятю з архіву й поширену інформацію несе автор того чи іншого тексту, а не архівіст. Понад це відновлюється історична справедливість: імена всіх репресованих, подробиці каральних операцій стають надбанням широкої громадськості.

Що стосується «травневих свят», то 9 травня визначено парламентарями як День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні з метою усунення радянських кліше, відмови від терміна «Велика Вітчизняна війна»,

упровадженого в часи СРСР для ще однієї «духовної скрипи» – нібито спільної вітчизни, яку захищав «радянський народ».

Хоча Президент П. Порошенко, від підпису якого залежить те, як скоро нові закони буде запроваджено, ще не висловив свого ставлення до них, сумнівів у тому, що на документах стоятиме президентська віза, практично немає. Адже саме П. Порошенко виступив з ініціативою святкування Дня примирення 8 травня.

Закони було проголосовано оперативно, за скороченою процедурою, тобто фактично без обговорення й без другого читання. Така оперативність стала сенсаційною, зважаючи на традиційну дискусійність в Україні історичних конфліктних питань. Тим більше враховуючи ухвалення законів за місяць до знаменної дати – 70-річчя завершення радянсько-німецької війни.

Оглядач «Української правди» М. П'єцух не виключає, що Кабмін ініціював розгляд відповідних законопроектів, щоб перебити хвилю інформаційної атаки на Прем'єра. Адже одні з тих, хто найбільше критикує уряд, є колишні союзники А. Яценюка зі «Свободи».

Прем'єр, який раніше не був помічений в антикомуністичній діяльності, пише оглядач, фактично вбив двох зайців. Задобрих західноукраїнський електорат у час різкого падіння рівня життя і вибив з рук своїх опонентів їхні ключові політичні гасла про боротьбу з комунізмом та визнання УПА.

Як зазначає політолог В. Карасьов, прийняття «декомунізаційного пакета» було важливим і для коаліції: «Для коаліції його прийняття мало символічне значення – він об'єднав її в ситуації, коли всередині назрівав явний розкол. Плюс в ситуації, коли в економіці поліпшення немає і не передбачається, потрібна була демонстрація того, що влада рве з минулим і буде світле майбутнє».

З іншого боку, не можна виключати, що в нинішніх умовах суспільно-політичної нестабільності, періодичних звинувачень у підтримці диверсійних угруповань, сепаратизму й розколу України представників Комуністичної партії України, однією з цілей ухвалених законів було «приборкання» КПУ, заборони якої поки що не вдалося досягти через суд, через заборону її радянського наповнення – відповідної символіки, пов'язаної з радянським режимом цінностей, і запобігання широко анонсованій комуністами акції до 1 травня в столиці України. Нагадаємо, раніше депутат російської Держдуми від КПРФ В. Рашкін заявляв про запрошення Компартією України всіх лівих сил провести в Києві «антифашистський день солідарності», на якому не виключалася присутність лідера КПРФ Г. Зюганова.

Тепер міністр юстиції України П. Петренко визнав, що ухвалений антикомуністичний закон фактично заборонив Компартію в Україні. «Цей закон фактично поставив крапку в практично річній роботі із заборони Комуністичної партії через суд, який ініціювало Міністерство юстиції. Зараз парламент виконав свою місію, оскільки на рівні закону фактично заборонив ті політичні партії, які використовують символіку і пропагують комуністичний режим», – цитує міністра УНН. П. Петренко уточнив, що до таких партій належить Комуністична партія України.

Ухвалені закони спричинили помітний суспільний резонанс із широкою амплітудою думок – від бурхливого схвалення до не менш бурхливого засудження – в Україні та у світі. Одні вважають їх не на часі в умовах війни на Сході України, розглядаючи як чинник посилення напруженості в країні (на кшталт сумнозвісного законопроекту про скасування «мовного» закону Ківалова – Колесніченка) та інструмент відволікання громадськості від загрозливих тенденцій у соціально-економічній сфері, інші стверджують, що ухвалення таких законів відбувається із запізненням і сподіваються, що їх прийняття стане чинником зміцнення національної самосвідомості українців і «запобіжником» від повернення в тоталітарне минуле.

Природно, що проти «декомунізаційного пакета» виступив **лідер Комуністичної партії України П. Симоненко**, який звернувся до Президента П. Порошенка з відкритим листом, оприлюдненим на сайті КПУ, із закликом не підписувати ухвалений закон № 2558 та направити його до Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) для отримання висновків щодо відповідності цього закону положенням Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., а також рішенням Європейського Суду з прав людини.

На думку лідера КПУ, закон про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів в Україні й заборону пропаганди їхньої символіки є «непродуманим, популістським, недемократичним та антиєвропейським», таким, що «грубо ігнорує права та свободи людини і громадянина, гарантовані ст. 34, 36, 37 Конституції України, а також ст. 10, 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.» і може призвести до ескалації напруження в українському суспільстві.

Апелюючи до європейського досвіду, П. Симоненко підкреслив, що «всі передові країни Європейського Союзу на сьогодні скасували закони, якими заборонялися комуністична ідеологія та використання символіки радянського періоду», і нагадав висновок Венеціанської комісії стосовно введеної свого часу владою Республіки Молдова заборони на використання комуністичної символіки, відповідно до якого така заборона суперечить Європейській конвенції з прав людини.

Ряд експертів, зі свого боку, вважають за краще не поспішати з радикальними ухвалами, здатними «розгойдати» ситуацію в країні. «Ідеологічна безкомпромісність зараз, коли йде війна, коли реальний розкол у суспільстві, – це несвоєчасно. Такий радикалізм може викликати набагато небезпечніші рухи, ніж нинішня компартія, насамперед проросійські», – заявила директор **Фонду «Демократичні ініціативи» І. Бекешкіна**.

Експерт вважає, що перш ніж приймати нові закони про святкування Дня перемоги та героїзації ОУН-УПА, має бути проведена роз'яснювальна робота на Східній Україні, хоча б серед молоді.

З думкою І. Бекешкіної погоджується **генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) В. Паніотто**. Він

підкреслює, що в суспільстві немає згоди з приводу деяких історичних моментів.

За його словами, заборону пропаганди комуністичного режиму в Україні сприйматимуть менш болісно, оскільки тут розколу в суспільстві менше. При цьому соціолог звертає увагу, що інші закони здатні викликати в населення значно більше питань. За даними КМІС, перемога в Другій світовій війні стоїть у громадян на третьому місці серед найбільше шанованих свят. Питання ж діяльності ОУН-УПА залишається одним з головних предметів для суперечок.

«Центр і Захід мають одну точку зору, а Схід і Південь – іншу. Спочатку має бути серйозна інформаційна підготовка і дослідження. Поки в суспільстві не буде переконливої більшості, ці закони не підтримуватимуть», – вважає В. Паніотто.

Політичний експерт А. Золотарьов¹ в інтерв'ю «Голосу столиці» назвав закон про засудження комуністичного та нацистського тоталітарних режимів «ідеологічною халтурою», яка «містить дуже багато сумнівних норм, які можуть стати джерелом не об'єднання країни, а ще більшого розбрату та конфлікту». Як зазначає А. Золотарьов, «у жодній з політичних партій коаліції, які йшли на вибори, не було пункту про декомунізацію. У такому випадку логічно було б винести цей закон на громадське обговорення. Цього зроблено не було». При цьому, на його переконання, цей законопроект у випадку його підписання Президентом знищить «навіть можливість появи інших лівих сил, які захочуть взяти на озброєння загальноприйняту у тих же європейських “лівих” символіку». «Те, що продукує цей закон, це – монополія на істину. По-друге, це, по суті, новий диктаторський закон. І, по-третє, це закон, який невинувато криміналізує пропаганду. Наприклад, червоний прапор або прапор Перемоги...», – обурюється А. Золотарьов (*Голос столиці* (http://newsradio.com.ua/2015_04_09/Zakon-pro-dekomun-zac-ju-poki-durn-piljajut-pamjatniki-neg-dniki-piljajut-bjudzhet-Zolotarov-8738). – 2015. – 9.04).

«Це цинізм вищої проби – напередодні 70-річчя Перемоги заборонити ветеранам надіти ордени і вшановувати їхніх ворогів, – вважає **політолог М. Погребинський**². – Але це ще й нерозумно, оскільки нагадує істерію

¹ За даними «Вікіпедії», український політолог, керівник центру «Третій сектор», політконсультант О. Рябченка (1994 р.), В. Литвина (1994 р.), Ю. Тимошенко (1996–1997 рр.).

Вчився у Воронежському університеті на історика. Два роки служив на Північному флоті. Довчався в Дніпропетровському університеті. Там же здобув другий фах – юриста. Викладав політологію.

² За даними «Вікіпедії», політолог, з 1993 р. – директор КЦПК (Київського центру політичних досліджень і конфліктології). Закінчив фізичний факультет Київського університету.

У різний час був депутатом Київської міськради, членом Київського міськвиконкому, помічником заступника Голови Верховної Ради України, членом Ради експертів з внутрішньої політики при Президенті Л. Кучмі, радником Прем'єр-міністра України (1998–2000 рр.), радником глави Адміністрації Президента України (при В. Медведчуку, 2002 р.).

безнадійності. Як з такою ідеологічною лінією вони збираються зберегти країну хоча б в нинішніх кордонах (не кажучи вже про повернення Донбасу і Криму), я не уявляю».

Діаметрально протилежну позицію щодо ухвалених законів зайняв історик, директор Українського інституту національної пам'яті **В. В'ятрович**, який напередодні у своєму блозі закликав парламентарів підтримати відповідні законопроекти: «Вірю у вашу відвагу порвати із совковим минулим і готовність вийти на європейську практику і стандарти, зокрема у ставленні до злочинів проти людяності та відкритості інформації. Демократія в країні, яка не дає можливості громадянам ознайомитися з фактами минулого, – неможлива.

Також я вірю, що сотні тисяч репресованих, убитих борців за незалежність завтра у сесійній залі парламенту України отримають шанси на те, що їхні імена будуть відомі нащадкам...

...Сотні й тисячі загиблих борців за незалежність, вояків армії УНР, отаманів Холодного Яру, воїнів збройного визвольного руху, дисидентського спротиву, нескорених в'язнів таборів...

Час їхнього тріумфу може бути завтра, в парламенті України, у чистий четвер страсного тижня.

...Засудити злочини – це не питання помсти, це питання справедливості. Тому європейські країни, які пережили тоталітаризм, прийняли закони, якими ствердили: новопостала держава зобов'язується ніколи не повторити тоталітарні практики.

Завтра це врешті має шанс сказати Держава Україна. Європейська Україна.

Шановні парламентарі! Проведімо ризику, відділімо тяжке минуле від вільного майбутнього» (*Українська правда. Блоги* (<http://blogs.pravda.com.ua/authors/viatrovych/552577474cf1c>). – 2015. – 8.04).

На переконання В. В'ятровича, ідеться не лише про символи, ідеться про майбутнє. «Колись одне медіа зробило красиву мапу України, де були нанесені дані про пам'ятники чи вулиці Леніна. Ці дані співставили з рівнем життя місцевого населення. І де були леніни, там був нижчий рівень самозайнятості, менша мобільність людей, тобто вони навіть не покидали теренів свого району.

Символи несуть із собою певні цінності. Точніше антицінності – патерналізм, покору, небажання вирішувати самостійно і брати відповідальність, сприйняття влади як непідконтрольної суспільству, а правоохоронних органів як каральних», – зауважив історик, додаючи, що

З 1989 р. брав участь як менеджер і радник у виборчих кампаніях.

За даними «Українського журналу», опоненти М. Погребинського вважали, що КЦПК фінансувала СДПУ(о). Своєрідним підтвердженням цього може бути факт, що з 2002 р. М. Погребинський працював радником голови Адміністрації Президента Л. Кучми – В. Медведчука. Йому закидалася причетність до використання так званих «темників» у часи Кучми. М. Погребинський також відомий своїм критичним ставленням до подій помаранчевої революції.

прийняття «декомунізаційного пакета» запізнає, адже «якби їх прийняли тоді, коли і в інших посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи, Україна мала би більше шансів вирватися з тоталітарного минулого. І Україні не треба було би другої революції 2004 р. та третьої революції 2013–2014 рр.».

З такою думкою солідарний політолог **О. Палій**³, який вважає, що «ці закони потрібно було прийняти 23 роки тому, але краще пізно, ніж ніколи. Коли по країні стоять ідоли, котрі знищували її народ, а люди не знають історії, їх легко підбити на всякі авантюри, що і відбулося в Донбасі. Якби ці закони прийняли раніше, зараз народ не страждав би».

Редактор інтернет-видання «Історична правда» В. Кіпіані та письменник і філософ історії А. Дністровий зі свого боку погоджуються з тим, що ухвалені закони вже давно на часі. «Прийнятий закон надолужує незроблене раніше. Але всі закони, які приймаються в Україні, є недосконалими. Їх усі можна критикувати», – вважає В. Кіпіані та додає, що закон можна змінювати, але з водою не варто вихлюпувати дитину. «Парламент усе приймає з запізненням. Незалежно від змісту закону, все вирішуватиме судовий процесуальний шлях. Також відбуватиметься низова декомунізація – це стане важливим чинником», – вважає А. Дністровий.

У свою чергу **керівник програм Центру досліджень визвольного руху Я. Ясиневич**, порівнюючи ситуацію сьогодення з минулим, зазначає: «Недбайливе ставлення до розслідування злочинів проти Майдану є наслідком недбальства, байдужості і непрофесійності у розслідуванні тисяч інших злочинів, побутових, кримінальних, адміністративних. Суспільство і медіа швидко забудуть трагедію родини умовних Іваненків, але хлопців з Майдану забути не так легко. Їхня смерть стосується всіх нас. Як і нерозслідування та незасудження».

Смерті під час встановлення більшовицької окупації, Розстріляного Відродження, Голодомору, війни проти УПА, дисидентів – це те саме. Той самий злочин, незасуджений (до вчорашнього дня) та нерозслідуваний (кримінально це вже немає сенсу, історично ще попереду – щойно ухвалена вимога удоступнити документи).

Янукович відповідальний за вказівку натиснути на гашетку й убити сотню наших громадян. Потім він злякався і втік. Більшовики та нацисти – не злякалися і не втекли. І сидять поруч із нами досі в усій цій символіці. Щоб це змінити – учора закладено основу.

³ За даними «Вікіпедії», український експерт-політолог, політичний консультант.

У 2001 р. закінчив Києво-Могилянську академію (політологія, історія), у 2006 р. у Національному інституті проблем міжнародної безпеки захистив дисертацію за фахом «Національна безпека держави», кандидат політичних наук.

2006–2010 рр. – провідний експерт Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України, з 2010 р. – політичний консультант.

Є автором близько 70 наукових публікацій, близько 700 газетних і журнальних публікацій, 150 відеосюжетів; редактор шести книг.

Лауреат премії ім. Д. Мейса 2012 р.

Основу, яка сформує імунітет суспільства проти порушення прав людини. Щоб створити атмосферу взаємної толерантності, а до злочинів проти людяності слід бути нетолерантним.

Така от діалектика посттоталітарної трансформації» (*Radio «Свобода»* (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/26950559.html>). – 2015. – 10.04).

Що стосується зарубіжної реакції, то прогнозовано негативною виявилася **реакція** на ухвалені Верховною Радою закони з боку **Російської Федерації**.

Російська влада висловлює жаль з приводу ухвалення українським парламентом законів про засудження комуністичного режиму. Про це 9 квітня заявив **прес-секретар президента Росії Д. Песков**. «У Росії зберігали і будуть зберігати пам'ять війни, а головне – будуть пам'ятати уроки, які ця війна дала всьому людству. Можна жалкувати через те, що, дійсно, на тлі подібних рішень, на тлі таких заяв дуже багато ветеранів в ці тижні, що передують ювілею, дійсно будуть зустрічати свято зі сльозами на очах», – зазначив речник В. Путіна. Д. Песков також згадав слова президента РФ про «згубність спроб викривлення нашого минулого».

У **Міністерстві закордонних справ Росії** розцінили «декомунізаційний пакет», ухвалений Верховною Радою, як «антиросійські та антиукраїнські закони». Про це йдеться в оприлюдненій 10 квітня заяві російського зовнішньополітичного відомства. У заяві висловлюється занепокоєння щодо «боротьби з героїчним минулим народу України», яке, на думку російських дипломатів, здійснює діюча українська влада. «Вражає блюзнірство, з яким у Верховній Раді України була організована вся ця епопея з ухваленням пакета “антикомуністичних”, а фактично, антиросійських і антиукраїнських законів саме напередодні 70 річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні», – говориться в заяві.

У МЗС РФ також висловили незадоволення щодо «викорінення» в Україні терміна «Велика Вітчизняна війна» й заміни його на «Другу світову війну». «Це все переписування на швидку руку під політичну кон'юнктуру історії, щоб сформувати нову ідеологію», – прокоментувала ухвалення українським парламентом «декомунізаційного пакета» 9 квітня в ефірі радіостанції «Ехо Москви» **заступник департаменту інформації і друку МЗС РФ М. Захарова**. «Це робиться в розпал громадянської війни, яка там йде повним ходом, це робиться в той час, коли Києву титанічними зусиллями був розроблений і запропонований план порятунку держави, який передбачає політичну консолідацію суспільства, і в розпал цього всього приймаються такі рішення, – додала вона. – Чи допомагають вони хоч якось склеїти державу, щоб вона існувала в тих рамках, у яких вона зараз є? Я не думаю».

Водночас російський **експерт, заступник директора Центру політичних технологій О. Макаркин** називає український досвід боротьби з комуністичною спадщиною характерним для багатьох країн Східної та Центральної Європи. Тією чи іншою мірою комуністична символіка заборонена в Угорщині, Молдові, Латвії, Грузії, Литві, Польщі, Чехії, Естонії. Україна йде цим же шляхом, вважає він (*Диалог* (http://www.dialog.ua/news/49861_1428269883). – 2015. – 6.04). За його словами,

це очікувано, особливо враховуючи наявність вихідців із Прибалтики та Грузії в українських елітах. «Вони прагнуть пройти цим шляхом, створити національну державу. При цьому ідеї антикомунізму, на відміну від аспектів українського націоналізму, прийнятні для сучасної Європи. Проти антикомунізму виступає ліва меншість у Європарламенті, яка і так скептично ставиться до нової української влади. На відміну від підняття на прапор УПА, Бандери і Шухевича, тема антикомунізму зближує з Європою, у якій фашизм і комунізм все частіше розглядаються як два боки тоталітаризму», – вважає експерт.

«Критикуючи комуністів і проводячи антикомуністичну політику, нова влада ще більше відбудовуються від Росії. Незважаючи на те що комуністична ідеологія тут давно не домінує, Росія продовжує з нею асоціюватися», – підсумовує О. Макаркін.

Справедливість його умовиводів частково підтверджується нещодавньою заявою політиків **Союзу демократичних лівих (SLD) Польщі**, які вважають визнання Верховною Радою України воїнів УПА борцями за незалежність України «ляпасом» для Польщі та особисто для президента Республіки Польща Б. Коморовського. Про це політики SLD заявили під час спеціальної прес-конференції 12 квітня.

«Прославлення УПА і прийнятий закон, який визнає спеціальну роль УПА в історії України і визначає, що на його основі можна карати всіх, хто буде ставити під сумнів те, що УПА є злочинною організацією, причетною до геноциду (поляків. – Прим. ред.) є ганьбою. Це – ляпас для Польської держави і президента Коморовського», – заявив депутат цієї партії Т. Калита.

Депутат підкреслив, що вважає УПА злочинною організацією, і звернувся до української влади, щоб та, згідно з прийнятим законом, спробувала притягнути його до відповідальності. Він також звернувся і до Б. Коморовського, щоб той «відмежувався від українських націоналістів, засудив цей закон і висловився критично до нього».

Водночас прес-секретар президента Польщі Й. Тшаска-Вечорек повідомила, що президент Б. Коморовський під час виступу у Верховній Раді України закликав до вибачення й примирення двох народів у контексті складної спільної історії. «Сподіваюся, що на шляху до нинішнього гарного діалогу наших країн і народів не стануть колишні суперечки та сварки, поляки й українці вміють вести складну дискусію про історію своїх конфліктів і про їхні трагічні наслідки», – зазначила Й. Тшаска-Вечорек (*Главное* (<http://glavnoe.ua/news/n221628>). – 2015. – 13.04).

Разом з тим російські експерти прогнозують, що ухвалення в Україні «декомунізаційного пакета» спровокує невдоволення з боку **Китаю**.

Кампанія, спрямована проти Комуністичної партії України, сприймається в Пекіні найбільш негативним чином, заявив експерт з **Китаю**, доктор економічних наук, професор, заступник директора Інституту Далекого Сходу РАН **А. Островський**. «Реакція відносно П. Порошенка і нової влади України, яка веде боротьбу з комуністичною ідеологією, у Пекіні вже є. Китаєм керує Комуністична партія (КПК), природно, їй це не подобається, – зазначає

А. Островський. – Китай зазвичай відповідає не одразу, але відповідає дуже жорстко. На експертному рівні різке невдоволення вже є. А раз є на експертному, то буде і на офіційному. Можна не сумніватися» (*Взгляд* (<http://www.vz.ru/news/2015/4/8/738871.html>). – 2015. – 8.04).

Від себе зазначимо, що питання об'єднання, або «зшивання» країни мають підтримуватися відповідним дискурсом. Вживання терміна «Велика Вітчизняна війна», по суті, окреслює розкол України по кордонах, що існували до 1939 р., адже західноукраїнські землі та Закарпаття військові події зачепили ще в 1939 р. Саме в 1939 р. відповідно букві пакту Ріббентропа – Молотова відбулася окупація Західної України радянськими військами. Саме в 1939 р. відбувся військовий конфлікт між хортистською Угорщиною та Карпатською Україною, який супроводжувався чергою кровопролитних зіткнень між угорськими військами та воєнізованими формуваннями Карпатської січі Карпатської України та чехословацькими військами. Війна завершилася окупацією й приєднанням до Угорського королівства території Закарпатської України (Підкарпатській Русі).

Отже, для України в сучасних кордонах більш органічним є розгляд себе в дискурсі Другої світової, а не Великої Вітчизняної війни, адже він відображає події, пов'язані з усіма територіями Української держави. І навпаки, дискурс «Великої Вітчизняної війни» стосовно України живить перевагу одних українських територій – умовно кажучи, Радянської України – над іншими, західноукраїнськими, які були окуповані або «приєднані», з усіма наслідками, які випливають з цього статусу – необхідністю підпорядковувати власні цінності, уявлення, традиції цінностям, уявленням і традиціям, нав'язаним ззовні, що сьогодні, наприклад, проявляється в тезі «почути Донбас». Зайвим буде запитувати, чи хто-небудь коли-небудь закликав «почути Галичину»?..

З іншого боку, виходячи з прагнення Кремля максимально послабити Україну шляхом проведення федералізації (читай – розколу), зрозумілим стає наполягання московської влади на використанні Україною саме дискурсу «Великої Вітчизняної» як такого, що об'єднує не стільки українські території й народ, скільки українські та російські.

Серед можливих наслідків реалізації ухваленого «декомунізаційного пакета» у випадку набрання законами чинності оглядачі називають прискорення процесу заборони Комуністичної партії, який наразі відчутно загальмував. І хоча відтермінування вердикту в цій справі радше оголює всі недоліки судової системи, позиція Верховної Ради справді може посприяти швидкому вирішенню цього питання. Про це пише Н. Лебідь у статті «Чистий четвер десовєтизації» в газеті «Україна молода».

У випадку підписання законів Президентом почне діяти так званий перехідний період. Для партій – це місяць, за який треба привести назву й символіку у відповідність із законом. Власникам торгових марок виділено півроку. Для друкованих ЗМІ – три місяці. Якщо за цей час не вжити заходів, то відповідні структури й інституції можуть бути прикриті або закриті.

У ЗМІ тепер не можна буде «заперечувати злочинний характер комуністичного режиму 1917–1991 рр. в Україні» або виправдовувати його. Не

можна буде героїзувати керівників компартії, створювати позитивні образи таких героїв. На підставі таких порушень Мін'юст має право позбавити ЗМІ реєстрації через суд.

У зв'язку з такими прогнозами показово, що народний депутат від Блоку П. Порошенко Т. Батенко вже звернувся до міністра юстиції України П. Петренка з вимогою скасувати реєстрацію Комуністичної партії України, інших політичних партій, а також друкованих засобів масової інформації, які використовують у назві символіку комуністичного і/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів і здійснюють пропаганду комуністичного і/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів і їхньої символіки в день набрання чинності Законом України «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборону пропаганди їх символіки» (назва документа – за першоджерелом).

Разом з тим для більшості українців дія ухвалених законів стане помітною насамперед через зміну назв міст, вулиць, скверів тощо, зокрема таких міст обласного значення, як Дніпропетровськ і Кіровоград, адже всім об'єктам, у назвах яких згадується ім'я або псевдонім партійних діячів, необхідно буде повернути або історичну назву, або знайти нову назву. Вирішувати, яку назву присвоїти тій чи іншій «вул. Леніна», будуть мер або голова сільради. Якщо процес штучно затягуватиметься, то до справи візьмуться губернатори.

Приблизно так само вчинять і з пам'ятниками вождям минулого. Якщо місцеві ради, яких зробили відповідальними за процес, відтерміновуватимуть рішення, то долю пам'ятників вирішуватимуть чиновники рангом вище. Про це пише А. Рябоконт у статті «Депутати пройшлися по комуністичному минулому серпом і молотом» у газеті «Комсомольская правда в Украине».

Водночас, на думку відомого журналіста й блогера Д. Казанського, саботаж рішення на місцях все одно буде. «Ясна річ, на Донеччині та Луганщині ухвалені Верховною Радою закони будуть сприйматися негативно, оскільки там діє пропаганда, спрямована на захист комуністичних цінностей», – сказав він, відповідаючи на запитання «Гал-інфо» щодо реакції місцевої влади на Донбасі на вимогу взятися за перейменування вулиць, що мають імена тоталітарних вождів і комуністичних діячів. «Місцева влада буде все саботувати. Ми ж пам'ятаємо, що ще за Ющенка був ухвалений закон, який так само приписував демонтаж символів тоталітарного минулого, радянських пам'ятників, у тому числі Леніну та іншим радянським вождям. Звісно, нічого не виконувалося. І цього разу місцева влада на Донбасі не буде нічого перейменовувати. Посилатиметься на брак коштів», – зазначив блогер.

Він додав, що більшість місцевих міських голів не були покарані навіть за організацію референдуму, тож навряд чи побоюватимуться покарання за саботування нових законів. «Оскільки в нас вже тепер при владі у Донецькій та Луганській областях відверті сепаратисти, які багаторазово порушували закон, організовували референдуми проти України, підтримували угруповання; якщо в нас не саджають людей за те, що вони розв'язали війну, вбили тисячу осіб, то

примусити їх прибрати пам'ятник Леніну чи перейменувати вулицю тим більше неможливо», – сказав Д. Казанський.

Блогер укотре наголосив, що Президент не міняє місцеві злочинні еліти. «Ніхто не вичищає місцеві еліти. Я недавно писав, що в Костянтинівці виходить газета, заснована Колесніковим і міськрадою, яка пише відверту брехню про те, що у Львові знущаються над ветеранами війни. Розпалюється міжрегіональна ненависть. Там іде не те що якась декомунізація, там іде зворотний процес – нагнітання ненависті до України», – зазначив Д. Казанський.

На думку блогера, П. Порошенко боїться непередбачених ситуацій і хаосу, тому схиляється до опертя на старі кадри. «Я думаю, не міняє їх, тому що вони зручні. Є певні чиновники, котрі ладні служити кому завгодно. Можливо, вони відвезли якісь подарунки в Київ, засвідчили свою лояльність, тому їх не міняють. Вирішили, що простіше працювати зі старими, перевіреними кадрами, ніж непередбачуваними новими», – сказав він.

Тим часом, поки ухвалений Верховною Радою 9 квітня «декомунізаційний пакет» ще чекає на підпис Президента, главі держави вже запропонували внести поправки в закон про засудження комуністичного режиму. Про це у Facebook повідомив координатор групи «Інформаційний опір» Д. Тимчук.

«Як я писав сьогодні вранці, закон про “декомунізацію” вимагає деяких технічних правок... Теоретично є два варіанти внесення таких змін – швидкий і дуже швидкий. Перший варіант полягає у внесенні поправок в закон після його підписання Президентом України. Другий варіант – пропозицію Верховній Раді з боку Президента України внести відповідні правки до підписання», – написав Д. Тимчук.

«Зокрема, я пропоную доповнити список “легального” використання радянської символіки, на яку не розповсюджується заборона: у випадках з бойовими та іншими відзнаками часів СРСР (крім “спеціалізованих” нагород для каральних органів); у випадках з бойовими прапорами військових частин і з'єднань часів Радянського Союзу; в офіційних документах, виданих громадянам за часів СРСР», – повідомив Д. Тимчук у своєму Facebook 10 квітня.

Він повідомив, що направив П. Порошенку відповідне звернення.

Отже, подальша доля декомунізації в Україні наразі залежить від рішення Президента (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: galinfo (http://galinfo.com.ua/news/190661.html). – 2015. – 10.04; NEWSru.ua (http://www.newsru.ua/press/10apr2015/komunyaky.html). – 2015. – 10.04; Українська правда (http://www.pravda.com.ua/articles/2015/04/10/7064423). – 2015. – 10.04; Взгляд (http://www.vz.ru/news/2015/4/8/738871.html). – 2015. – 8.04; zadonbass.org (http://zadonbass.org/news/accent/message_90260). – 2015. – 9.04; Новості bigmir.net (http://news.bigmir.net/ukraine/888482-Rossiiskie-kommynisti-planiryut-1-maya-priehat-v-Kiev-na-antifashistskii-miting-gaGordon). – 2015. – 5.04; BBC Україна*

(http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2015/04/150409_vs_kremlin_decommunisation_comment). – 2015. – 9.04; *Диалог* (http://www.dialog.ua/news/49861_1428269883). – 2015. – 6.04; *Радио «Свобода»* (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/26950559.html>). – 2015. – 11.04; *Громадське радіо* (<http://hromadskeradio.org/2015/04/11/pro-dekomunizatsiyu-ukrayini-vahtang-kipiani-ta-anatoliy-dnistroviy>). – 2015. – 11.04; *Главное* (<http://glavnoe.ua/news/n221628>). – 2015. – 13.04; *Биржевой лидер* (<http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-sng/ukraine/entry1008250887.html>). – 2015. – 2.04).

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій

Перемир'я за угодою «Мінськ -2»: зарубіжні оцінки та прогнози

Увага світової спільноти до воєнного конфлікту на Сході України є значною. Лідери провідних країн Європи та Америки прекрасно розуміють, що перемир'я за угодою «Мінськ-2» є крихким, але воно знизило рівень загострення воєнного конфлікту на Донбасі. Зокрема, у деяких районах Донецького регіону місією ОБСЄ спостерігалось синхронне відведення сторонами важкого озброєння від лінії розмежування. З цього приводу прес-секретар місії ОБСЄ М. Боцюрків зазначив, що «процес триває, ми моніторимо, ми бачимо багато руху... Так, дійсно, техніка поїхала, але ми маємо перевірити, куди відведена техніка і де вона перебуває». За його словами, упродовж перших днів після підписання мінських домовленостей місія ОБСЄ бачила рух важкого озброєння, але спостерігачам місії треба переконатися, що це озброєння дійсно відводиться, а також скільки його в реєстрах, за якими маршрутами воно відводитиметься і в яких місцях перебуватиме. У зв'язку з цим місія ОБСЄ запросила доступ до реєстрів обладнання та місць, де ця техніка паркуватиметься. Певною мірою це вселяло надію на подальше дипломатичне вирішення питання військової агресії Росії проти України.

Саме на політичному розв'язанні воєнної ситуації на Сході України наполягають лідери Німеччини і Франції. «Ми не можемо зараз відступити. Ми повинні прикласти всі зусилля, щоб стабілізувати досягнуте і добитися початку визначеного в Мінську політичного процесу», – підкреслив міністр закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмайєр.

Проте розвиток подій у рамках виконання умов перемир'я за угодою «Мінськ-2» на Сході України засвідчив, що збройні угруповання так званих ДНР і ЛНР, які підтримує Росія, проводять перегрупування. На деяких ділянках за лініями розмежування між сторонами збройні угруповання ДНР і ЛНР, навпаки, попри мінські домовленості здійснюють посилення присутності військової бронетехніки, артилерії, відбуваються періодичні обстріли позицій українських військових із забороненої домовленостями зброї.

За період від підписання домовленостей про перемир'я за угодою «Мінськ-2» західні видання ставлять питання про те, наскільки реальним є

перемир'я на Сході України? У закордонній пресі нове перемир'я визначається як «потріпане», «сумнівне», «напружене», «хитке» й «приречене на крах». Так, New Republic пише, що в цей час через державний кордон України було переведено немало одиниць російської військової техніки: танків, БТРів, а також важкої артилерії, яку супроводжували російські солдати. Цей факт офіційно визнаний керівництвом НАТО та класифікований як «приток» військ Росії в Україну. При цьому на сторінках видання оглядачі висловлюють думку, що як такого перемир'я не було взагалі. Адже його порушували із самого підписання угоди, причому систематично.

Не надто оптимістично щодо нових домовленостей з урегулювання конфлікту на Сході України пише й німецька Süddeutsche Zeitung. Як зазначає видання, угода в Мінську не створює миру, навіть оманливого, і сповнена «пасток». «Насамперед не розв'язано питання прикордонної лінії», – пише німецька газета. Крім того, автоматизм виконання угоди абсолютно не гарантований, особливо щодо питання врегулювання статусу Донбасу.

Подібною думки дотримується й російський опозиційний політик, відомий шахіст Г. Каспаров. Він упевнений, що загроза подальшої російської агресії нікуди не поділася, хоча нині і встановилося відносно затишшя.

Ситуація, що склалася, викликає значне занепокоєння у світовій спільноті, яка все більше розуміє, що й так слабкі надії на політичне розв'язання воєнного конфлікту на Сході України в рамках виконання мінських домовленостей руйнуються. Проте чітко та з відповідальністю запропонувати інші варіанти розв'язання цієї проблеми ніхто з лідерів Європи та Америки не наважується. Усі перебувають у стані більше очікування, ніж здійснення конкретних кроків щодо врегулювання.

Крім того, ця ситуація викликає неоднозначність у поглядах світової спільноти щодо вирішення питання воєнної агресії Росії щодо України. Світова спільнота прекрасно розуміє, що відбувається і хто стоїть за збройними зіткненнями на Донбасі, проте не всі готові називати речі своїми іменами.

Зрозуміло, що найбільшій критики щодо дотримання політики примирення у Євросоюзі висловлюють країни, які подібною агресії від Росії очікують на свою адресу, оскільки деякий час перебували під її безпосереднім впливом. Такі східноєвропейські держави, як країни Балтії та Польща, на собі відчули потенційну загрозу та хочуть, щоб США й НАТО прийняли більш істотну участь у стримуванні агресії Росії. Зокрема, Польща та Балтійські країни виступають за здійснення конкретних кроків, політичного чи економічного тиску на Росію за її агресивну політику щодо сусідніх держав. За словами їхніх представників, наразі ЄС, США, країни «великої вісімки» повинні зайняти уніфіковану й жорстку позицію, яка передбачає посилення тиску на Росію. «Я б додав сюди ще й ізоляцію, хоча така думка і не користується популярністю. Ізоляція і зброя. Ізоляція допоможе зменшити ступінь російської пропаганди. Ситуація наразі така, що, якщо ми закриємо на це очі, стоятимемо осторонь, усе буде тільки гірше», – наголосив глава МЗС Литви Л. Лінкявічюс. На переконання лідерів цих країн, домовленості за угодою «Мінськ-2» не забезпечили здійснення бажаних кроків щодо

дотримання умов перемир'я. «Ми начебто домовилися про додаткові санкції, якщо буде посилюватися конфлікт. Але коли це відбувається, то для деяких колег чогось не вистачає, треба, щоб ще щось сталося. Тоді висловимо свою заклопотаність, що ми вміємо робити, і декого вже нудить від цього. Скільки можна її висловлювати?» – наголосив, зокрема, міністр закордонних справ Литви Л. Лінкявічюс. За його словами, з початку конфлікту в ООН було рівно 30 засідань по Україні, але результату вони не дали. «Що з цих офіційних зустрічей, рукостискань? Ілюзія, що є прогрес, але в цей же час триває агресія», – додав він.

У Литві від початку скептично ставилися до нової угоди в Мінську, адже буквально в ту ж ніч, коли відбувалися переговори, через російсько-український кордон були перекинуті танки. Більше того, британський міністр оборони М. Феллон заявив, що тактика замаскованого вторгнення, яку використовує Росія, щоб дестабілізувати Україну, є цілком реальною та безпосередньою загрозою для держав Балтики, які є членами НАТО. Він висловив думку, що В. Путін прагне до розширення Росії, якою він зможе керувати.

Водночас лідери Німеччини і Франції розуміють, що, з одного боку, так зване перемир'я не виправдало тих очікувань, які могли б стати початком дипломатичного вирішення питання щодо агресії Росії стосовно України; з іншого – західноєвропейські країни побоюються, що воєнний конфлікт в Україні може перерости в тотальну війну між Заходом і Сходом. Тому Європа, особливо лідер Німеччини А. Меркель, негативно реагує на переконання прихильників «жорсткого курсу» офіційного Вашингтону в тому, що єдине, що може змусити президента Росії В. Путіна відступити, це надати Україні сучасне озброєння. Це стане тим кроком, який, на переконання більшості лідерів країн-членів ЄС, тільки загострить ситуацію.

Зі свого боку, прихильники «жорсткого курсу» з числа конгресменів у Вашингтоні стверджують, що дипломатичні кроки А. Меркель мимоволі служать прикриттям для лицемірства та загарбницької політики Росії. Як пише газета Bild, члени американської делегації, які взяли участь у Мюнхенській конференції з безпеки, звинуватили А. Меркель у примиренстві й назвали мирні переговори «московською дурницею».

Подібної критики зазнає й «політика терпіння» президента США Б. Обама. Як відомо, установки зовнішньої політики президента США – небажання втягуватися в конфлікт, який не представляє безпосередньої загрози для США, і прагнення завершити переговори з іранської ядерної програми, важливу роль у якій відіграє Росія. Б. Обама не самотній у своєму небажанні надавати українській стороні летальну зброю. Таку політику президент США пояснює тим, що навіть найбільш амбітні плани з озброєння української армії не дадуть країні належної збройної потужності для спротиву російській армії. Поставка значних обсягів зброї в країну може загострити й без того жорсткий конфлікт і підштовхнути Росію до того, щоб організувати ще більш агресивні атаки на підтримку бойовиків на Сході України.

Водночас експерти зазначають, що небажання Б. Обама відправляти

зброю в Україну також віддзеркалює зовнішньополітичну доктрину, яка визнає, що США, незважаючи на їхній значний вплив, мають обмежені ресурси та в результаті повинні розставляти пріоритети й застосовувати стратегію терпіння. Ця стратегія посварила президента США з деякими з його давніх прихильників у традиційному демократичному зовнішньополітичному істеблішменті. До відомих демократів, які закликають до поставок зброї в Україну, входять колишні держсекретар М. Олбрайт і навіть Е. Картер, вибраний самим Б. Обамою на посаду міністра оборони.

Аналіз останніх заяв президента США та тих, хто підтримує його політику, дає змогу стверджувати, що Б. Обама переконаний, що слабкість російської економіки, яка постраждала від санкцій, та ізоляція Росії та її керівництва в кінці кінців змусять російську сторону відмовитися від агресивної позиції. Зокрема, держсекретар США Д. Керрі заявив, що додаткові санкції проти Росії можливі й залежатимуть від подій у Східній Україні. За його словами, американські лідери дивитимуться на те, як реалізуються мінські угоди та план припинення вогню. Як відомо, раніше Д. Керрі звинуватив Москву в брехні, оскільки вона заперечує присутність своїх військ в Україні.

Проте заклики президента США Б. Обама до дотримання «політики терпіння» викликають у деяких західних експертів питання, чи недооцінює він втрати від бездіяльності. Сам же Б. Обама обіцяє, що Росія постраждає від наслідків своєї агресії у Східній Україні. Також він чітко дав зрозуміти, що не поспішає сильніше втягувати США в цей конфлікт. Держдепартамент США й надалі вважає необхідним продовження роботи спостережної місії ОБСЄ в Україні. «Ми закликаємо ОБСЄ продовжувати свою місію навіть незважаючи на загрозу нападу», – наголосила офіційний представник зовнішньополітичного відомства М. Харф. Вона повторила вимоги про необхідність надання спостерігачам безперешкодного доступу в усі райони для перевірки дотримання умов перемир'я.

Про те, що президент Б. Обама послідовно дотримується політики пріоритетів і «стратегії терпіння», щоб не втягувати США в цей конфлікт, навіть після ряду фіксацій порушень умов перемир'я за угодою «Мінськ-2» та накопичення російської військової техніки, говорять і заяви офіційного Вашингтону. Так, офіційний представник зовнішньополітичного відомства М. Харф звинуватила бойовиків у порушенні режиму припинення вогню, стверджуючи, що вони переходять розмежувальну лінію. Зокрема, вона зазначила, що напередодні була здійснена атака на район, де перебували спостерігачі ОБСЄ. «Ми засуджуємо подібні дії», – зазначила М. Харф.

Виходячи з вищевикладеного стає зрозумілим, що тиск на агресивну політику Росії щодо України більшою мірою відбуватиметься на рівні словесного занепокоєння. Нарощування ж економічного тиску, зокрема через посилення санкцій, у найближчий час очікувати не слід.

Примітним залишається те, що така тактика поведінки в дотриманні «політики терпіння» західноєвропейськими країнами та США здійснюється в той час, коли закордонні видання пишуть про значну кількість присутності російських військових і воєнної техніки на окупованих східних територіях

України. Так, Foreign Policy при згадуванні Іловайська просто пише «російські танки», генсек НАТО називає цифру в 6 тис. російських військових, у профільній доповіді «Брукінгса» для експертного співтовариства фігурує цифра в 9 тис. Значну російську участь у війсьній підтримці бойовиків на Сході України ЄС і США навіть не обговорюють, це не предмет сумнівів. Чому ж тоді нема супутникових знімків тощо, які б могли використовуватися в переговорному процесі щодо припинення російської агресії чи запровадження нових санкцій? Ряд західних експертів сходяться на думці, що при неспростовних публічних доказах підтримки Росією бойовиків США і ЄС отримають карт-бланш і Захід закрий собі шлях назад. Тому ці держави зберігають для себе можливість компромісу, не висуваючи неспростовних звинувачень, які назад уже не забереш.

Водночас на Заході дедалі більшою мірою розуміють, що так зване перемир'я за угодою «Мінськ-2» – лише тільки пауза в здійсненні подальшого російського наступу на територію України шляхом посилення воєнних дій з боку так званих ДНР і ЛНР. Так, оглядачі журналу Forbes вважають, що відновлення війни на Донбасі цілком імовірно. «Від Росії можна очікувати чого завгодно, у тому числі і вторгнення в Україну», – пише видання. На його сторінках проводиться паралель між подіями на Донбасі й нещодавніми подіями в Грузії. Оглядачі зазначають про ідентичні алгоритми ведення війни, за якими спочатку діють озброєні сепаратисти, далі російські військові під виглядом сепаратистів, а потім, коли ситуація «доводиться до точки кипіння», здійснюється повномасштабне вторгнення.

На противагу іншим західноєвропейським країнам, Велика Британія на таку поведінку Росії реагує більш жорстко. Як відомо, британський прем'єр Д. Кемерон пообіцяв, що британські військовослужбовці будуть відправлені в Україну в найближчі кілька тижнів для консультацій і навчання українських військовослужбовців.

Увага істеблішменту британців до подій на Сході України залишається активною. Зокрема, член Лейбористської партії Великої Британії Д. Девіс відвідав Донецьку область із триденним візитом, щоб особисто переконатися в російській агресії на території України. У його планах побувати на лінії зіткнення, щоб особисто переконатися в тому, що бойовики порушують мінські домовленості та продовжують обстрілювати територію області. Наголошується, що за підсумками поїздки Д. Девіс повинен доповісти колегам про реальний стан справ, після чого буде прийнято рішення про формат надання допомоги Україні.

Водночас російська сторона звинувачує саме Україну в порушенні умов угоди «Мінськ-2». Нічого нового у висвітленні цієї теми в російському інформаційному просторі не спостерігається. Тренд російських телеканалів із приводу України здійснюється в тому самому стилі, що й раніше: саме «українська хунта» у висвітленні російською пропагандою всіляко ухиляється від виконання мирних угод, важке озброєння не відводить або відводить надто повільно... По суті, весь потік інформаційних повідомлень формується за такими тезами: «В. Путін – миротворець. Саме його чітка позиція змусила

європейських лідерів погодитися на перемир'я і принесла який-не-який спокій на землю Донбасу»; «сторона, яка повністю і беззастережно виконує умови перемир'я, – це, звісно, виключно ДНР і ЛНР». Вони використовують перепочинок для «мирного будівництва і відтворення народного господарства», просто мріють про мир, оскільки всі їхні військові – це нещодавні шахтарі, будівельники та аграрії, які в швидкому темпі навчилися керувати «градами», «смерчами» й «ураганами». Вони зовсім ніякі не військовослужбовці РФ. Адже, як зазначають російські оглядачі, доказів нема. Немає їх і для російського телебачення.

Проте в ряді російських ЗМІ, не говорячи вже про соцмережі, про наявність регулярних військ РФ пишуть певною мірою вже відверто (раніше такого не було). Доречно згадати лютневий репортаж І. Барабанова в «Коммерсанті» (<http://kommersant.ru/doc/2671088?isSearch=True>) чи інтерв'ю в «Новой газете» з бурятським танкістом (<http://www.novayagazeta.ru/society/67490.html>).

Для російської пропаганди створити інформаційну картинку про дотримання перемир'я для внутрішнього споживача не є важким завданням – усі механізми відпрацьовані. Їхня логіка достатньо проста: на виконання бойових завдань з боку чи то самопроголошених республік, чи то окремих районів Донецької і Луганської області виїжджають ті, хто дійсно вміє воювати. Вони розв'язують поставлене завдання і відходять, а в зайнятий ними населений пункт, у комендатури та на блокпости зустрічати журналістів заступають уже місцеві ополченці, які з готовністю розповідають про своє шахтарське минуле. У якийсь момент можна й справді вирішити, що на війну з «хунтою» піднялися виключно місцеві.

Навіть такі ліберальні російські ЗМІ, як телеканал «Дождь», «Независимая газета», висвітлюють тему сучасної війни Росії проти України в рамках так званої моделі «режиму істини». Деякі критики російської пропаганди справедливо зазначають, що стає зрозумілою принципова неможливість «об'єктивної» розмови про війну та дотримання перемир'я за угодою «Мінськ-2». Зокрема, «Дождь» припускає, що для об'єктивної подачі інформації необхідно надати слово обом сторонам конфлікту. Надають слово українському представнику, потім сепаратисту – але в результаті жодна повна об'єктивна картина не складається. У нейтрального споживача інформації створюється враження протистояння «слова проти слова»: коли невідомо, чому потрібно ставитися завідомо з більшою довірою до однієї сторони полеміки, а не до іншої, і очікувати, що істина має бути десь посередині. Урешті-решт вона виявляється все ж таки в зоні російської офіційної пропаганди. Так працює «режим істини», який висвітлює не зміст істини, а сам підхід до її встановлення й доведення. Вторгнення РФ в Україну? Немає доказів, які можна прийняти, а головне, немає ніякої України, є битва гігантів – РФ проти США, у цих масштабах 10–20 батальйонів російської армії на Сході України не можуть розглядатися як істотна армія вторгнення. «Независимая газета» «просунулася» ще далі в дотриманні так званої моделі «режиму істини». Вона висвітлює перемир'я за угодою «Мінськ-2» в узагальненому вигляді з тенденційним

викладом інформації. Посилаючись на опублікований звіт спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, видання пише, що «...на лінії зіткнення на Донбасі знову застосовувалася важка техніка, почастишали обстріли, було чути вибухи: сторони конфлікту звинуватили один одного в порушенні мінських угод».

Водночас найактуальнішою і новою темою російських ліберальних ЗМІ в рамках висвітлення шляхів пошуку політичного варіанта розв'язання конфлікту на Сході України стало питання розгляду можливості організації миротворчої місії в Україну під егідою ООН. Зокрема, «Независимая газета» пише, що офіційний Київ розглядає міжнародну миротворчу місію як єдиний спосіб уникнення загострення ситуації. Проте в Москві мають сумніви, що прибуття такої місії можливе. Як відомо, Верховна Рада України звернулася до ООН і ЄС з проханням направити миротворців в Україну. Щоб організувати місію під егідою ООН, необхідно пройти одностайне голосування Ради Безпеки ООН. Міністр закордонних справ Росії С. Лавров підтвердив, що російська сторона не підтримає голосування в Раді Безпеки ООН за введення миротворців на територію України. С. Лавров вважає, що подібні завдання вже виконують співробітники ОБСЄ. Щоб «збільшити ефективність» їхньої роботи Постійною радою ОБСЄ було прийнято рішення про можливість подвоїти їхню кількість – до 1 тис. осіб. Безпосередньо позицію Росії він пояснив так: «Ми навіть не голосуватимемо, тому що якщо ця історія (про направлення на Донбас міжнародної миротворчої місії) дійде до Ради Безпеки, то вона одразу доручає генеральному секретарю повідомити, як до цієї ініціативи ставиться не тільки одна зі сторін, але дві сторони. А в цьому випадку – і київська влада, і Донецьк, і Луганськ. Інших операцій з підтримки миру не буває».

У свою чергу, у закордонних дипломатичних колах запевняють, що Раду Безпеки ООН можна обійти, якщо світова спільнота визнає Росію стороною конфлікту. У такому випадку можна було б винести розгляд питання про миротворчу місію на Генасамблею ООН, де право вето не існує. Тому можна припустити, що офіційний Київ, розуміючи, що російська сторона застосує право вето й заблокує рішення в Радбезі ООН, має інші варіанти використання міжнародної дипломатії у врегулюванні воєнної ситуації на Сході України.

У цьому контексті варто навести деякі застереження експертів щодо використання миротворчої місії в Україні під егідою ООН. Зокрема, деякі з них схильні дотримуватися думки про те, що, оскільки російська сторона спростовує свою участь у війні на Донбасі, а міжнародне співтовариство не визнало Росію країною-агресором, прохання про введення миротворців може зіграти проти України. Справа в тому, що Росія давно пропонує свої послуги й тепер може виступити з ініціативою сформувати свій миротворчий контингент – формально з країн-членів СНД чи Організації Договору про колективну безпеку (далі – ОДКБ). Але, по суті, це буде російський контингент, і розвиток подій може розвинути за сценарієм Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії. На сьогодні вже є інформація про проведення широкомасштабних маневрів миротворчих з'єднань Росії. Зокрема, у Центральному військовому окрузі операції щодо підтримки миру під егідою ООН відпрацьовували військові 15-ї окремої мотострілецької миротворчої бригади. У рамках стратегічного

командно-штабного тренування в повну бойову готовність були приведені вісім батальйонів швидкого реагування, а також 31-ша окрема десантно-штурмова миротворча бригада в Ульяновську. Як заявив командувач ПДВ РФ В. Шаманов, ці частини й з'єднання можуть виконати завдання за призначенням «з готовністю 24 год». «Вони можуть виконувати завдання як на території країни, так і за її межами», – підкреслив генерал. Він не уточнив, у якій частині світу готові діяти російські миротворчі війська. Про готовність направити миротворців в Україну, якщо буде прийнято таке рішення, заявив генеральний секретар ОДКБ М. Бордюжа. Як відомо, 31-ша бригада ПДВ і 98-ма Іванівська повітряно-десантна дивізія входять до складу Колективних сил швидкого реагування ОДКБ. При цьому на навчаннях ОДКБ вони, а також 15-та бригада не раз діяли і як миротворчі з'єднання. Таким чином, експерти роблять висновок, що російські війська в складі угруповання союзників з ОДКБ усе-таки готуються до можливих дій за призначенням на території України. У свою чергу глава МЗС РФ С. Лавров заявив про можливість участі в місії ОБСЄ військовослужбовців із країн Європи, у тому числі й з Росії. Вони, за його словами, повинні будуть керувати броньованими машинами та безпілотниками, за допомогою яких відстежуватимуть ситуацію в зоні конфлікту.

Водночас офіційний Київ розглядає й інші варіанти використання миротворчих місій у врегулюванні ситуації на Сході України. Зокрема, представник України в ЄС К. Єлісеєв пояснив, що резолюція Ради Безпеки ООН є бажаним й оптимальним, але не обов'язковим правовим інструментом для початку діяльності миротворчої місії під егідою ЄС. За його словами, таке рішення може бути прийнято на рівні Ради ЄС: на щастя, у Євросоюзі Росія не має права вето. Проте такий варіант можуть не сприйняти в самій Європі. Західні експерти зазначають, що думки про конфлікт на Сході України в Євросоюзі розходяться в міру того, як унаслідок антиросійських санкцій збільшуються економічні втрати європейських компаній. На сьогодні в Києві немає впевненості, що ЄС одностайно підтримає направлення миротворчої місії на Донбас. Експерти прогнозують, що деякі члени ЄС можуть відмовитися, щоб не погіршувати відносини з Росією. Таку думку підтверджують заяви глави МЗС РФ С. Лаврова: «Я думаю, що в Євросоюзі божевільних немає і прецеденти про введення миротворчих сил ЄС належать до ситуацій, коли, зокрема на Балканах, була згода всіх сторін конфлікту. Євросоюз ні за що не поїде ні на яку іншу точку, будь-то Південно- Східна Україна чи десь іще, якщо не буде згоди конфліктуючих сторін з такою місією», – зазначив він. У цій ситуації російська сторона знову наполягає, що Києву потрібно домовлятися з Луганськом і Донецьком. Російська сторона вже традиційно урівнює українську владу з лідерами самопроголошених ДНР і ЛНР, що викликає категоричне несприйняття в Києві.

Не дивно, що після озвучення офіційної позиції Москви широко активізувалася так звана «підтримка» і в російському експертному середовищі. «Нічого подібного в Києва не вийде, оскільки Росія накладе вето в Радбезі ООН. Тим більше, як показує досвід, введення миротворців назавжди відокремлює повстанські території від решти країни», – зазначив В. Жарихін,

заступник директора Інституту країн СНД.

Висловлювання щодо направлення миротворчої місії на Схід України в європейських колах звучать більш стримано, в експертних – позиція української влади щодо миротворців сприймається дещо негативно. Зокрема, міністр закордонних справ Литви Л. Лінкявічюс вважає, що прохання України розмістити миротворчий контингент на Сході України теоретично можна було б розглянути у випадку стабілізації ситуації. Про це пише видання Delfi. Однак, на його думку, для цього потрібно змінити негативну «установку» Росії. «Коли є «гарячі точки» та ситуація більш стабільна, теоретично можна це обговорювати. У моєму уявленні, якби сили були відведені одна від одної від конфронтаційної лінії, то теоретично в цьому проміжку можна було б розмістити сили. Як же це виглядатиме на практиці, потрібно ще почекати. Наскільки я зрозумів, з боку Росії була негативна реакція. Знаючи роль Росії в ООН, – якщо ця реакція негативна, то складно розраховувати на яесь рішення», – додав він.

Якоюсь мірою поділяє думку свого колеги й міністр закордонних справ Фінляндії Е. Туоміоя. За його словами, зовсім виключати можливість миротворчої операції в Україні не можна, але поки говорити про неї передчасно. Е. Туоміоя запевнив, що в уряді Фінляндії не обговорювалася можливість відправки миротворців до України. Міністр додав, що в укладеному в Мінську договорі про припинення вогню навіть не згадуються миротворчі сили, а підкреслюється роль ОБСЄ як спостерігача за виконанням умов договору. «Миротворча операція була б цілком новим процесом, про який треба домовлятися окремо і який повинні схвалити сторони конфлікту. Зовсім виключати відправку миротворців не можна, але поки це питання не стоїть на порядку денному», – наголосив він. Про це повідомляє фінське видання Yle.

У свою чергу військові експерти сприймають рішення української влади щодо миротворчої місії в Україну негативно й оцінюють це рішення як дещо симптоматичне. В інтерв'ю французькому радіо RFI військовий експерт О. Гольц дав оцінку намірам Ради нацбезпеки і оборони України відносно розгортання поліцейської місії ООН і ЄС на Сході України. Його висловлювання подібні до позиції російської сторони з цього питання. «Це чисто пропагандистська ідея, вона не має жодних шансів бути реалізованою. На це є два обґрунтування: перше – миротворці мають входити в зону розмежування по обоюдній згоді сторін. Якщо ні, то це не миротворча операція, а операція з примушення до миру. Тобто війна. У такому випадку я дуже сумніваюся, що сепаратисти (в зоні розмежування) і Росія (у зоні російсько-українського кордону) погодяться на появу миротворців, – зазначив експерт. – Мені не дуже приємно це говорити, оскільки я відчуваю симпатію до України як до чергової жертви агресії, але періодично українське керівництво зривається на якість безглузді пропагандистські кроки. Звичайно, у таких випадках приймається рішення про припинення вогню, приймається резолюція Ради Безпеки ООН про введення миротворчих сил, формуються ці сили. У цьому випадку нічого з цього неможливо. На жаль, це чисто пропагандистська акція, яка не буде мати жодних якихось виразних наслідків».

Українська сторона все ж таки дотримується своєї ініціативи щодо введення миротворчої місії на Схід України. «Якщо Росія дійсно зацікавлена в мирі, як вона стверджує, вона має підтримати цю резолюцію, яка санкціонує миротворчі сили в Україні. Цей крок, для здійснення якого необхідна резолюція Ради Безпеки ООН, скоріше за все наштовхнеться на стійкий спротив чи навіть відкрите вето Москви. Це – лицемірство», – заявив в інтерв'ю Foreign Policy посол України в США О. Моцик. У цьому контексті оглядачі видання роблять висновок, що хоча поки інші країни не особливо підтримали план введення миротворців, проте не можна стверджувати, що реалізація цього плану цілком виключена. «Євросоюз заявив, що хоче дізнатися більше деталей, перше ніж підтримати план миротворчої місії. Можливо, вдасться домовитися з Китаєм не накладати вето на миротворчу місію. Китай багато інвестував у сільське господарство України, а в минулому році утримувався від відкритого втручання Москви в цій країні. Для Москви відмова Китаю від вето стане сильним ляпасом», – пише видання.

Поки ведеться полеміка щодо можливості та доцільності введення миротворців на Схід України, 43 держави-члени ООН закликали Росію змусити незаконні збройні формування на Донбасі виконувати мінські угоди та негайно припинити спроби порушення перемир'я. Про це йдеться в спільній заяві країн, виголошеній 25 березня під час 28-ї сесії Ради ООН з прав людини в Женеві. «Ми закликаємо Російську Федерацію, яка підписала комплекс заходів і приєдналася до декларації, використати весь свій вплив, щоб змусити незаконні збройні формування повною мірою виконувати мінські угоди й негайно припинити спроби порушення перемир'я, які були зафіксовані спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ. Ми рішуче засуджуємо насильство й зловживання, скоєні згаданими незаконними збройними формуваннями. Ми також закликаємо надати безперешкодний доступ усім законним гуманітарним організаціям до всіх районів, що постраждали. Також ми закликаємо до швидкого й безперешкодного надання гуманітарної допомоги, яка здійснюватиметься відповідно до принципів міжнародного права та законодавства України», – ідеться в спільній заяві.

Водночас тема розгортання в Україні миротворчої місії жваво обговорюється і в російських ЗМІ. Так, керівник групи радників директора Російського інституту стратегічних досліджень В. Козин упевнений, що в ЄС знайдуться держави, які «підуть на поводу» в США й підтримуватимуть ідею розгортання на Сході України миротворчої місії Євросоюзу. «В Україні вже діє так звана консультативна місія ЄС з реформування громадського сектору у сфері безпеки. Вона була створена в липні 2014 р. Між Україною і ЄС є угода про партнерство й співробітництво, яку замінять, оскільки в березні минулого року Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС. Тобто всі ці документи, на жаль, можуть також підштовхнути ЄС до розміщення такої місії», – зазначив російський експерт.

У російському експертному середовищі припускають, що ця ідея для офіційного Києва може стати актуальною, якщо будуть остаточно зірвані домовленості перемир'я за угодою «Мінськ-2». Російські експерти переважно

тяжінють до думки, що Євросоюз не наважиться вводити миротворчі сили в Україну. «Думаю, що навряд чи Євросоюз без рішення ООН наважиться підтримати П. Порошенка та в односторонньому порядку введе своїх поліцейських у зону конфлікту», – вважає військовий експерт, генерал Ю. Неткачов. За його словами, у такому випадку у відповідь на дії ЄС Москва матиме право ввести своїх миротворців на територію ДНР і ЛНР. З одного боку, нікому таке протистояння не потрібно; з іншого – російське керівництво демонструє, що тримає, як мовиться, порох сухим.

У російській пресі озвучено й інші думки щодо дій української влади, яка, як пише «Московский комсомолец», робить кроки, щоб на Сході України дискредитувати спостережну місію з метою заміни її на миротворців (<http://www.mk.ru/politics/2015/03/22/kiev-diskreditiruet-obse-radi-mirotvorcev-oop.html>). Українська влада тільки на словах заявляє про прагнення до відтворення цілісності держави, а насправді хоче позбутися Донецька й Луганська. Те, що ОБСЄ не може підтвердити відведення важкого озброєння на Донбасі, показує можливість відновлення повномасштабних бойових дій у будь-який момент. Але цим неможливо дискредитувати ОБСЄ, оскільки Київ просто не хоче домовлятися з ополченцями. Він продовжує досягати того, щоб ДНР і ЛНР виконували його категоричні вимоги, ніби він – переможець». Видання на своїх сторінках наводить інформацію про те, що нібито з боку Авдіївки та Писків силовики обстріляли залізничний вокзал Донецька – було зруйновано адміністративну будівлю. На місце виїхали представники ОБСЄ. Генштаб України спростував свою причетність, зазначено у виданні.

Загалом навіть гіпотетично важко передбачити, що у випадку початку миротворчих операцій на Сході України Росія братиме участь у роззброєнні бойовиків і власних військових. Тому РФ наполягає, щоб офіційний Київ розпочав переговори з лідерами так званих ЛНР і ДНР. Для неї це єдиний політичний шлях отримати можливість впливати на українські рішення. І для досягнення поставленої мети озвучуватимуться відповідні заяви російської сторони. Так, С. Лавров після того, як Київ офіційно не визнав проведення так званих «виборів» на цих територіях за сценарієм Москви, неодноразово підкреслював, що можна не визнавати висновків голосування офіційно, але варто було б з повагою поставитися до думки мешканців регіону, які взяли участь у голосуванні. Ватажки ЛНР і ДНР І. Плотницький та О. Захарченко у своїх заявах слідом за Москвою зазначили, що про прийняття рішення щодо особливого статусу Донбасу українська влада повинна була домовлятися саме з ними. На їхню думку, саме це передбачено мінськими угодами.

У свою чергу, офіційний Київ називає умови, за яких українська влада готова розмовляти з представниками ДНР і ЛНР. Зокрема, Президент України П. Порошенко називає таку умову: якщо ті будуть обрані керівниками місцевих органів влади на чесних виборах, організованих Україною і за українським законодавством. «Ми будемо враховувати будь-який вибір донецьких і луганських мешканців», – підкреслив Президент. За його словами, такі вибори можуть відбутися до кінця поточного року, але тільки за умови повного припинення вогню, відведення з території Донбасу всіх іноземних військ,

добровольців і військової техніки, встановлення міцного миру й контролю за українсько-російським кордоном, який підтверджено зі сторони ОБСЄ. «Обрані народом на чесних виборах представники Донецька і Луганська (а не “парашутисти”, які туди посаджені Росією) прийматимуть участь у переговорах про режим місцевого самоврядування: як формується місцева влада, на який термін, що потрібно зробити, щоб ті, хто проживає на Донбасі, відчували себе повноправними членами суспільства, яким чином мають бути захищені їхні мовні, культурні, інші права», – зазначив П. Порошенко. Президент України наголосив, що мінські домовленості приписують демонтаж ЛНР і ДНР. Українська влада орієнтується на мирний спосіб – реінтеграцію. Шлях до неї – це виконання тих пунктів, які Київ пропонує у вигляді проведення виборів місцевих органів влади.

Наразі Київ, Берлін і Париж продовжують переговори про те, як саме мають виконуватися мінські домовленості. Та є спільна позиція всіх європейських столиць – мінська угода не буде виконаною доти, доки не будуть проведені вибори у відповідності до стандартів ОБСЄ.

Таким чином, світове співтовариство дало чіткий сигнал, що для нього є пріоритетом дотримання умов перемир'я за угодою «Мінськ-2». Воно схильне в дипломатичній площині спрямовувати позицію української влади в русло політичного розв'язання, незважаючи на і так на значні поступки, які зробив офіційний Київ, підписавши угоду «Мінськ-2». Водночас воно розуміє, що так званого перемир'я не було, була – пауза. США і ЄС не виключають нової воєнної атаки на Україну, але втягуватися своєю присутністю у воєнний конфлікт вони не мають намірів.

Як зазначає на своїх сторінках The Independent, бодай якесь ослаблення натиску в бойових діях у Східній Україні – уже велике досягнення, але ніхто не тішить себе ілюзією, ніби умиротворення не за горами. «У Путіна занадто “сильні карти” на руках. Він владний над долею української економіки, залежної від російського газу. Поза праведного захисника цілісності Росії підвищує його рейтинг у співгромадян, а також відволікає увагу від економічних проблем. А нахабне лицемірство, з яким він продовжує заперечувати те, що всі спостерігачі знають без тіні сумніву, – те, що російські сили вже давно відіграють домінуючу роль у конфлікті, – не захочує особливої довіри до нього як партнера на переговорах», – пише видання. У зв'язку з цим ЄС і США варто прямо зараз домовитися про спільну позицію – чітко дати зрозуміти, що пом'якшення наявних санкцій не буде до повного виконання умов «Мінська-2». Оглядачі The Independent із цього приводу зазначають, що потрібно роз'яснити: Росія сильно поплатиться, якщо не поверне Україні контроль над українсько-російським кордоном. У Мінську В. Путін багато виграв. Він має зрозуміти, що, якщо він цинічно допустить зрив і цього припинення вогню, його чекають неприємні наслідки.

У зв'язку з такою ситуацією аналітики західних видань, торкаючись розвитку подій на Донбасі, схиляються до єдиного можливого виходу – необхідності заморожування конфлікту в цьому регіоні. Як зазначає французьке видання Le Figaro (<http://www.lefigaro.fr/international/2015/02/12/01003->

20150212ARTFIG00442-1-accord-de-paix-de-minsk-2entre-espoir-et-doute.php), «у випадку, якщо припинення вогню дотримуватиметься, Східна Україна може стати зоною “замороженого конфлікту” на зразок Придністров’я в Молдові, Абхазії і Південної Осетії в Грузії».

У редакційній статті The Wall Street Journal зазначено, що в результаті своїх агресивних дій В. Путін знову розширює «російську державу-обрубок» – «Новоросію» – на території України. Тепер він може вирішити закріпити ці успіхи та очікувати якийсь час, ідеться в публікації. Німецька Süddeutsche Zeitung доповнює це припущення. Видання пише, що російський президент є керівником процесу, він сам «контролює рівень полум’я». Його стратегічна мета – контроль над Україною.

Таку думку поділяє і старший науковий співробітник та директор програми «Україна в Європі» Atlantic Council А. Каратницький. Його висловлювання озвучило видання The New York Times. «У Мінській угоді прописані механізми, які допоможуть Росії відновити погоню за більш крупною здобиччю – за Україною в цілому», – підкреслив експерт.

У цьому контексті деякі політики прогнозують, що нова хвиля військової агресії Росії розпочнеться після 9 травня. Опозиційний російський політик і відомий шахіст Г. Каспаров стверджує, що 9 травня для В. Путіна – важливий день. На його переконання, В. Путін планує подальше проведення військових дій, однак передбачити, у якому напрямі діятиме російський президент, нині складно. Це може бути продовження загарбницьких дій в Україні, може бути напад на країни Балтії або дії щодо Кавказу. Однак, як вважає опозиціонер, до Дня перемоги лідер РФ узяв тайм-аут. «За логікою, до 9 травня він не повинен вдаватися до жодних активних дій. З іншого боку, видно, що кількість людей, які готові приїхати до Москви на святкування, постійно скорочується. Очевидно, що ті, кого він хотів би бачити, не приїдуть», – зазначив він.

Те, що сценарій зриву, хоча б і «половинчатого», перемир’я є досить імовірним, підтверджують і факти заповнення російського інформаційного простору зауваженнями пропутінських експертів, які чітко віддзеркалюють політику російської влади. Водночас російські ЗМІ майорять пропагандистськими матеріалами зі звинуваченнями української сторони у зриві перемир’я та із закликами захоплювати інші регіони України. Зокрема, політолог С. Макаров на сторінках газети «Московський комсомолец» (<http://www.mk.ru/politics/2015/03/22/kiev-diskreditiruet-obse-radi-mirotvorcev-oon.html>) пише, що при владі в Києві перебуває група військових злочинців, які готові воювати до останнього. «Нема жодних шансів, що Україна піде шляхом миру. Ми вже бачимо підготовку до нових бойових дій: іде масова мобілізація і переозброєння армії, яку почали тренувати західні інструктори. І жодні спостерігачі та миротворці не зможуть цього змінити, оскільки П. Порошенко впевнений, що йому вибачать будь-які злочини. Мир на Україні може наступити тільки після її федералізації, а для цього, напевно, ополченці мають захопити Харків, Одесу і Дніпропетровськ», – зазначив він.

У випадку, якщо продовження воєнного конфлікту затягнеться на невизначений час, закордонні аналітики прогнозують певну апатію ЄС, що буде

спричинена втомуо від нелегкого пошуку політичного шляху розв'язання кризи на Сході України. Проте такі висновки скоріше за все зроблені під впливом ще не визначених і неузгоджених до кінця спільних позицій ЄС і США щодо ситуації на Сході України. Як пише Reuters, втративши партнера в особі Росії та набувши нових зобов'язань в особі України, Європа не може вирішити, що їй робити далі. Так, у нещодавній заяві канцлера Німеччини А. Меркель прозвучало, що введення нових санкцій найближчим часом не буде. Водночас глава Європейської ради Д. Туск на слуханнях у Європарламенті заявив, що Європейський Союз підготував нові санкції проти Росії та повинен бути готовий застосувати їх, якщо ситуація на Донбасі не покращиться. «Додаткові санкції залишаються «на столі». Ми повинні бути готові до будь-якого розвитку подій, хорошого або поганого. Європейський Союз залишається єдиним у цьому питанні та продовжуватиме свою лінію», – зазначив він. У свою чергу уряд США розглядає можливість виключення з міжнародної фінансової системи кількох російських банків, якщо режим припинення вогню на Донбасі буде порушений. Про це повідомляє Bloomberg, посилаючись на джерела в Білому домі. За даними агентства, санкціям може бути підданий один або кілька російських банків. Чиновники, які брали участь в обговоренні санкцій, заявили, що блокування російських банків призведе до значного загострення двосторонніх відносин і може мати наслідки для європейської економіки.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Географічна диверсифікація поставок газу в Україну: стан і перспективи

1. Геополітичні стимули до географічної диверсифікації поставок газу в Україну

Радикальне погіршення українсько-російських відносин, що спостерігається останнім часом, з усією гостротою поставило на порядок денний проблему диверсифікації поставок газу в Україну. Утім, необхідність пошуку джерел газопостачання в Україну, альтернативних російським, виникла не раптово. Україна вже має певний власний практичний досвід у цій сфері. Основною причиною появи проблеми диверсифікації поставок газу в Україну слід вважати російську державну політику, спрямовану на використання експорту газу як засобу досягнення Росією її геополітичних цілей (свого роду «геополітична газова зброя») без урахування інтересів партнерів двосторонніх і багатосторонніх міжнародних відносин. І хоча така російська політика була спрямована насамперед проти України, загрозу застосування російської «геополітичної газової зброї» відчували на собі й інші європейські держави. Наочно це проявилось під час так званих «газових війн». Особливо у 2009 р.,

коли Росія в односторонньому порядку припинила постачання газу в Україну та, відповідно, скоротила його поставки до ряду європейських держав.

Треба наголосити, що російський міф про ненадійність України як транзитера газу протягом останнього десятиріччя використовувався російською стороною для будівництва магістральних газопроводів до Європи в обхід території України. Найбільший з них – «Північний потік», що йде дном Балтійського моря з Росії до Німеччини. Причому, як показує досвід двосторонніх російсько-українських відносин, зменшення обсягів транзиту російського експортного газу через територію України, на думку представників російської влади, є вельми дієвим важелем економічного й політичного тиску на Українську державу. Принаймні так було до останнього часу.

Однак з минулого року Україна на російський газовий шантаж відповіла нарощуванням реверсних поставок газу з території держав-членів Європейського Союзу. Слід зазначити, що суто матеріально-технічні можливості для здійснення таких реверсних поставок газу в Україну існували давно. Практична ж можливість здійснення реверсних поставок газу в масштабах усієї України була продемонстрована під час «газової війни» та газової блокади з боку Росії в січні 2009 р.

Утім, для того щоб масштабні реверсні поставки газу в Україну стали реальністю в розвитку газової промисловості, на Європейському континенті повинні були статися кардинальні зміни. Так, після перемоги в «газовій війні» з Україною в січні 2009 р. Росія спочатку пролобіювала, а потім разом із західними партнерами збудувала магістральний газопровід «Північний потік» (потужністю транспортування 55 млрд куб. м газу на рік), що дном Балтійського моря безпосередньо з'єднав Росію, як постачальника газу, і Німеччину, як великого європейського споживача цього газу.

Прокладання «Північного потоку» в цілому «вписувалося» в енергетичну стратегію ЄС, спрямовану на формування конкурентних ринків енергоносіїв на своїй території, включаючи ринок газу. Формування конкурентного газового ринку в ЄС передбачає, зокрема, диверсифікацію джерел постачання газу та маршрутів його доставки. Треба визнати, що в цьому плані ЄС у цілому та Німеччина зокрема були зацікавлені в послабленні своєї залежності від України як ключового транзитера російського газу на свій ринок. Адже на той момент близько 80 % російського газу, експортованого до ЄС, транспортувалося через територію України.

Однак коли Росія, переслідуючи свої геополітичні цілі, заявила про наміри збудувати новий магістральний газопровід «Південний потік», що мав дном Чорного моря в обхід території України проходити до країн Південно-Східної Європи, ЄС ці наміри російської сторони не підтримав. Точніше ЄС, послідовно проводячи політику демонополізації свого газового ринку, зажадав, щоб усі учасники проекту «Південний потік» на території ЄС дотримувалися положень Третього енергетичного пакета. Це ж якраз і не відповідало інтересам російської сторони, яка не мала наміру допускати інших постачальників газу до «Південного потоку». Нагадаємо, що цей проект складався з трьох географічно відмінних ділянок, які, відповідно, повинні були розміщуватися на території

Росії, проходити дном Чорного моря й, нарешті, охоплювати територію Південно-Східної Європи. Саме та ділянка «Південного потоку», яка мала проходити по території Південно-Східної Європи, і виявилася тією «слабкою» ланкою, що зашкодила реалізації зазначеного проекту в цілому, а відповідно й російських планів із транспортування російського газу до Європи повз територію України.

Адже Європейський Союз, послідовно здійснюючи політику, спрямовану на формування конкурентного газового ринку на своїй території, яка передбачає, зокрема, диверсифікацію джерел постачання газу та маршрутів його доставки, прагнув забезпечити поставки до Південно-Східної Європи газу неросійського походження – насамперед з Прикаспійського регіону. І тут інтереси Росії та ЄС у газовій сфері розійшлися. Більше того, відносини Росії та ЄС у газовій сфері останнім часом навіть загострилися через різні цілі їхньої економічної політики. Росія, прагнучи зміцнити свої позиції на енергетичному ринку Європи, заявила про наміри реалізувати новий газотранспортний проект – «Турецький потік», замість невдалої спроби «Південного потоку» (*Детальніше див.: «Україна: події, факти, коментарі». – 2015. – № 4–6*). Європейський Союз, зі свого боку, прагнучи диверсифікувати джерела постачання газу на свій ринок, активізував контакти з Азербайджаном з метою отримання газу з цієї країни по газопроводу, що має пройти територією Грузії та Туреччини.

Крім того, послідовно здійснюючи політику демонополізації та сприяння конкуренції на енергетичних своїх ринках, ЄС ухвалив рішення про створення в рамках цієї організації Енергетичного союзу. Одна з цілей зазначеного союзу – згуртувати й посилити позиції держав-членів ЄС у їхніх відносинах з постачальниками газу, включаючи Росію. Також треба нагадати, що ЄС не визнає за російською стороною права на контроль за реекспортом російського газу, придбаного за контрактами європейськими компаніями, оскільки це суперечить антимонопольному законодавству Європейського Союзу.

Таким чином, протягом останніх років, усупереч прагненню Росії використовувати поставки газу як засіб економічного й політичного тиску на Україну, на Європейському континенті формується доволі сприятлива ситуація для географічної диверсифікації поставок газу в Українську державу. Причому, відповідно до законодавства ЄС, реекспортуватися в Україну може й газ російського походження, попередньо придбаний європейськими компаніями. І формування такого конкурентного середовища у сфері європейської торгівлі газом радикально змінює нинішні умови постачання газу в Україну за міжнародними контрактами порівняно з умовами, які існували ще кілька років тому.

При цьому значення реверсних поставок газу в Україну з території ЄС не можна недооцінювати. Адже поставки газу з Росії минулого року припинилися в середині червня і відновилися лише 9 грудня. Таким чином, російська сторона, використовуючи наближення зими, прагнула домогтися своїх економічних і геополітичних цілей в Україні. У цей період реверсні поставки з території ЄС були єдиним джерелом імпорту газу в Україну.

2. Міжнародні логістичні аспекти поставок газу в Україну

Можливості географічної диверсифікації поставок газу в Україну визначаються насамперед технічними можливостями існуючої газотранспортної інфраструктури в Україні і Європі, де останнім часом намітилися істотні зміни. Як засвідчила новітня історія, у короткотерміновому плані найрадикальнішим засобом послаблення залежності України від поставок природного газу з Росії є організація аналогічних поставок через західний кордон Української держави з території європейських країн. Потенційно існує чотири напрямки таких реверсних поставок газу в Україну, які різняться між собою за пропускними потужностями газопроводів, – через Польщу, Словаччину, Угорщину та Румунію.

Так, за повідомленнями ЗМІ, потенційна пропускна спроможність реверсного напрямку поставок природного газу в Україну з боку Польщі становить 1,5–1,6 млрд куб. м на рік, з боку Словаччини – 30 млрд куб. м на рік, з боку Угорщини – 5,5–6 млрд куб. м на рік, з боку Румунії – 1,5–1,8 млрд куб. м на рік. Але суто технічно збільшення потужностей для реверсних поставок газу в Україну певним чином знижує потужності аверсних поставок газу з Росії через територію України до європейських держав, оскільки від початку свого формування української газотранспортної системи (ГТС) як єдиного комплексу вона була зорієнтована саме на експорт газу до Європи.

Тому існуючий технічний потенціал реверсних поставок газу в Україну з території держав-членів Європейського Союзу повною мірою може бути реалізований лише за умов поєднання дії технічних, економічних, політичних і правових чинників. Це пов'язано насамперед з тим, що проти реверсних поставок газу в Україну традиційно виступала Росія. Крім того, в одержанні певних обсягів російського газу через територію України зацікавлений і ряд європейських країн. Здійснення ж такого транзиту передбачено відповідним російсько-українським контрактом до 2019 р. Зазначимо, що першу рамкову угоду між «Нафтогазом України» та німецькою компанією RWE Supply & Trading про постачання в Україну до 10 млрд куб. м природного газу на рік за реверсним маршрутом було підписано ще у травні 2012 р. Щоправда, значною мірою саме з економічних причин (співвідношення цін на газ від RWE і «Газпрому») зазначена угода не була свого часу реалізована в повному обсязі. Накопичена протягом 2014–2015 рр. практика реверсних поставок газу в Україну з територій держав-членів ЄС демонструє, що вони відіграли вагомий роль у забезпеченні успіхів України в газовому протистоянні з Росією.

Адже саме через погрози російської сторони вдатися до газової блокади України у 2014 р. постало питання про значно масштабніші обсяги реверсних поставок, які б могли служити альтернативою традиційним поставкам природного газу в Україну, що здійснювалися «Газпромом». До того ж у першій половині минулого року ідея організації реверсних поставок газу в Україну отримала відповідну підтримку з боку США і Європейського Союзу. У

результаті ця ідея спочатку перейшла в площину предметних міжнародних переговорів, а потім і практичних поставок газу з території ЄС.

Усе зазначене вище певним чином вплинуло й на газову політику Росії щодо України. Хоча при цьому російська сторона, як і раніше, і надалі продовжує різнопланову діяльність з протидії практичній реалізації реверсу природного газу в Україну. Так, у жовтні 2014 р. міністр енергетики РФ О. Новак у Брюсселі заявляв, що Російська Федерація, як і раніше, вважає незаконними реверсні поставки газу до України з ЄС і має намір заблокувати їх. «Ми, як і раніше, вважаємо, що той товар (газ), який поставлений споживачеві, не може бути переданий (Україні) реверсом... Контракти такого не передбачають, юридичної бази для цього немає», – стверджував він. О. Новак повідомив, що Росія розглядає можливість юридичних дій для зупинення інших реверсних потоків. Європейські ж партнери РФ вважають інакше і наполягають, що мають право на будь-які дії з газом, який вони купили в Росії.

Утім, на практиці російська сторона так і не змогла винайти відповідні норми міжнародного права, щоб повністю зупинити реверсні поставки газу в Україну з території Євросоюзу. Щоправда, це аніскільки не змінило цілей російської газової політики щодо України, а лише дещо вплинуло на механізми їх досягнення. Зокрема, з російської сторони до заходів з протидії реверсним поставкам газу в Україну були залучені не лише корпоративні юридичні та економічні важелі «Газпрому», а й політичні механізми, включаючи відповідну активність вищого державного керівництва Росії. Так, восени минулого року РФ провела переговори з Угорщиною, після чого та припинила реверсні поставки в Україну. Усього у 2014 р. з Угорщини в Україну було імпортовано 0,6 млрд куб. м блакитного палива. Відновилися ж поставки газу в Україну з території Угорщини лише цього року.

Узагалі, слід зазначити, що протягом 2014 – початку 2015 р. режим реверсних поставок газу в Україну з територій держав-членів ЄС був доволі нерівномірним. Так, за період з 16 жовтня 2014 р. по 16 березня 2015 р. через територію Словаччини надійшло майже 92 % від загального обсягу реверсних поставок газу в Україну, а через території Угорщини та Польщі – відповідно 4,7 і 3,5 % від загального обсягу реверсних поставок. Причому з території Польщі поставки газу в Україну зовсім не здійснювалися в січні нинішнього року, а з території Угорщини – у IV кварталі минулого року. До того ж розмах щомісячних коливань обсягів поставок газу з території Словаччини в Україну був менший, ніж аналогічні показники поставок газу з території Польщі та Угорщини. Наприклад, обсяг поставок газу з території Словаччини в Україну в лютому 2015 р. на 20,5 % перевищував обсяг аналогічних поставок у листопаді 2014 р., а у першій половині березня 2015 р. – майже на 44,9 % більше, ніж у другій половині жовтня 2014 р. Компанія ж Transgaz, яка керує газотранспортною системою Румунії, заявила, що не зможе забезпечити значні обсяги реверсних поставок газу в Україну до 2016–2017 рр.

Як повідомлялося в ЗМІ, протягом 2014 р. Україна загалом імпортувала 19,6 млрд куб. м природного газу, у тому числі 14,5 млрд куб. м газу надійшло з Росії та 5,1 млрд куб. м – із Європи. Причому якщо імпорт газу в Україну з

Росії скорочувався, то з Європи – зростав. Адже минулого року з Європи в Україну надійшло природного газу на 59 %, або на 3,0 млрд куб. м, більше, ніж у 2013 р. Тобто реверсний потік газу в Україну з Європи все більше перебирає на себе функції забезпечення Української держави газом порівняно з російськими поставками цього виду енергоносіїв.

Причому обсяги поставок газу з Європи зростали й надалі. Так, за даними «Укртрансгазу», Україна за січень – лютий 2015 р. імпортувала 4,1 млрд куб. м газу, у тому числі 2,3 млрд куб. м з Європи й 1,8 млрд куб. м – із Росії. Як наголосили в українській компанії, імпорт газу з РФ за перші два місяці 2015 р. впав у 2,3 раза – з 4,1 млрд куб. м за січень – лютий 2014 р. За повідомленнями ЗМІ з посиланням на дані Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, з 1 по 16 березня цього року в Україну з території Європи надійшло 677,5 млн куб. м природного газу, що становило понад 80 % від загального обсягу газу імпортованого в цей період до України. За вказаний період найбільше блакитного палива надійшло з території Словаччини – 606,1 млн куб. м. Додаткова пропускна спроможність поставок газу зі Словаччини з'явилася завдяки технічним заходам, які виконала зі свого боку Україна. З території Угорщини в цей період в Україну надійшло 60,4 млн куб. м газу, а з території Польщі – 11,0 млн куб. м газу. Загалом, як зазначалося, за період з 16 жовтня 2014 р. по 16 березня 2015 р. через територію Словаччини надійшло майже 92 % від загального обсягу реверсних поставок газу в Україну, а через території Угорщини та Польщі – відповідно 4,7 і 3,5% від загального обсягу реверсних поставок. Таким чином, можна вважати, що транспортний потенціал польського та, особливо, угорського напрямків реверсних поставок газу в Україну поки було використано не на повну їхню потужність. Це пов'язано як з російською політикою протидії реверсним поставкам газу в Україну з ЄС, так і з незавжди сприятливою для України (насамперед через брак коштів) кон'юнктурою європейського газового ринку.

За повідомленнями ЗМІ, за результатами 2014 р. російський «Газпром» скоротив експорт газу в країни ЄС на 13,8 % – до 121,3 млрд, повторивши результат 2010 р., найгірший за останні 20 років. В основному, падіння пояснюється скороченням попиту на газ в Європі на 11 %, перш за все через аномально теплу погоду. Однак свій внесок у це зробила спроба монополії наприкінці року зупинити реверсні поставки газу в Україну з Європи. У цілому за рік експорт скоротився майже в усі країни ЄС, причому найбільше в ті, що забезпечуються через Україну. Так, поставки в Італію впали на 14,4 %, Францію – на 13,2 %, Австрію – на 24,5 %, у Чехію – на 35 %, до Словаччини – на 19 %. Країни, які забезпечуються через газопроводи Ямал – Європа і Nord Stream, показали кращі результати роботи. Так, минулого року експорт в Німеччину, яка є найбільшим споживачем російського газу, скоротився лише на 3,6 %, у Польщу – на 7 %, а в Нідерланди та Данію поставки російського газу навіть зросли. Російський «Газпром» сподівався таким чином домогтися припинення реверсу газу з ЄС в Україну, але цього так і не сталося. У результаті на початку березня цього року «Газпром» раптово вирішив зняти обмеження на постачання газу у Європу через Україну, що діяло протягом

попередніх шести місяців. Питання економічних втрат російського газового монополіста від проведення такої його політики ми розглянемо далі.

Водночас, за оперативною інформацією, у середині березня природного газу з території Європи надходило 45,4 млн куб. м на добу. Зокрема, зі Словаччини – 38,1 млн куб. м, з Угорщини – 7,3 млн куб. м. Таким чином усього з початку поточного року й до середини березня в Україну з території Європи було імпортовано майже 3 млрд куб. м. природного газу. За аналогічний період минулого року поставки природного газу з території Європи не здійснювалися. У перерахунку на річний обсяг поставок, такий режим імпорту природного газу в Україну зі Словаччини, наприклад, становить близько 14 млрд куб. м на рік. Якщо до цього додати потенціал реверсних поставок газу в Україну з території Угорщини та Польщі, то у 2015 р. з території Європейського Союзу Україна потенційно загалом зможе отримати приблизно 21–22 млрд. куб. м природного газу. Звичайно, враховуючи антиукраїнську спрямованість нинішньої російської зовнішньої політики й відповідну їй діяльність «Газпрому», на такий обсяг реверсних поставок газу в Україну з території Європейського Союзу розраховувати важко. Хоча, на думку кореспондента «Дзеркала тижня» А. Єрмоєнко, «за великим рахунком, Єврокомісії і Євросоюзу нескладно вмовити Словаччину відкрити для України “великий реверс”» (*Дзеркало тижня*. – 2015. – № 10. – С. 8). Але, мабуть для цього повинна виникнути якась надзвичайна, кризова ситуація. Причому не лише між Україною і Росією, а й між Європейським Союзом і Росією.

Водночас варто згадати (і на це звертають увагу російські ЗМІ), що комерційні поставки газу в Україну зі Словаччини в реверсному режимі по реконструйованому трубопроводу Вояни – Ужгород, відповідно до досягнутої раніше домовленості між представниками Євросоюзу, Словаччини й України, почалися 2 вересня минулого року. Початковий обсяг поставок становив 20–24 млн. куб. м газу на добу з одночасним продовженням робіт з технічної перевірки й доведення всіх компонентів системи до необхідних параметрів. Через два місяці обсяги поставок поступово були збільшені до 27 млн. куб. м газу на добу, у січні 2015 р. потужність трубопроводу досягла добового рівня у 31,5 млн. куб. м, або 11,5 млрд куб. м на рік, а в середині березня – відповідно 38,1 млн. куб. м на добу і 14 млрд куб. м на рік. У кінці березня 2015 р. директор з комерції словацького оператора ГТС Eustream Slovakia М. Седласек, слова якого передає агентство Bloomberg, повідомив, що Словаччина може поставляти на Україну до 100 млн куб. м газу на добу. Таким чином, на думку представника Eustream, поставки в Україну можуть збільшитися на більше ніж у два рази. А це означає, що в разі крайньої потреби Україна весь потрібний їй газ може одержувати виключно з території ЄС, оминаючи Росію.

Водночас ЄС послідовно проводить політику з розширення мережі газопроводів як інфраструктурної основи розвитку конкуренції на своєму газовому ринку. І це надає Україні додаткові можливості з розширення газотранспортної мережі для забезпечення імпорту природного газу з території ЄС. Причому це стосується як обсягів, так і режиму поставок газу. Наприклад,

саме російські ЗМІ наприкінці минулого року звернули увагу на те, що польська компанія Polenergia прагне постачати Україну газом з Німеччини й планує побудувати нові газові перемички біля міста Свіноуйсьце на польсько-німецькому кордоні, завдяки яким газотранспортна система Польщі зможе поставляти газ в Україну із західного напрямку. Трохи пізніше з'явилися повідомлення про те, що «Нафтогаз України» та польська компанія Gaz System домовилися про будівництво нового газопроводу завдовжки 110 км, завдяки якому Україна зможе отримувати 10 млрд куб. м газу на рік з території Польщі. Причому, як зазначив український Прем'єр-міністр А. Яценюк, у цьому випадку йдеться «не про реверс російського газу, а про доступ до терміналів скрапленого газу, які вже споруджено» в Польщі та Литві. Наприкінці 2014 р. у Клайпеді (Литва) став до ладу термінал потужністю 4 млрд куб. м газу для прийому скрапленого природного газу (СПГ), і Литва вже уклала договір з Норвегією на закупівлю видобутого в цій країні газу.

Також у ЗМІ з'явилися повідомлення, що польська компанія Gaz-System зорієнтована на інвестиції, пов'язані з формуванням газотранспортного коридору північ – південь. У рамках цього проекту буде побудовано понад 2 тис. км газопроводів протягом 2014–2023 рр., що дасть змогу повністю інтегрувати польську газотранспортну систему з європейською. Передбачається, що до 2018 р. Польща зможе збільшити імпорт газу більше ніж удвічі – із 16 до 38 млрд куб. м.

Узагалі, нині в ЄС проводяться значні роботи з розвитку газотранспортного коридору північ – південь саме в Центральній Європі. Саме в такому контексті слід розглядати повідомлення, які з'явилися, про те, що Словаччина, Угорщина, Румунія та Болгарія близькі до підписання меморандуму про будівництво газопроводу Eastring від словацько-українського до болгарсько-турецького кордону. Потужність газопроводу сягатиме від 20 млрд до 40 млрд куб. м газу на рік. Протяжність трубопроводу, залежно від проекту, сягатиме від 744 до 1015 км. Оціночна вартість інвестицій у перший етап проекту оцінюється на рівні 1,3 млрд євро. Запуск цього трубопроводу запланований на 2018 р. Фінансування Eastring вестиметься з трьох основних джерел. По-перше, це буде консорціум з компаній-учасниць зі Словаччини, Болгарії, Румунії та Угорщини. Другим джерелом буде фінансування з боку ЄС, оскільки цей проект відповідає енергетичній концепції Європейської комісії. Серед інших джерел фінансування може бути комерційний банк або Європейський інвестиційний банк. Перспективи будівництва Eastring неоднозначно сприйняли в Україні. Але на цьому питанні ми детальніше зупинимося, коли будемо розглядати перспективи географічної диверсифікації поставок газу в Україну. Тут лише зазначимо, що розвиток газотранспортного коридору північ – південь саме в Центральній Європі об'єктивно розширює технічні можливості поставок газу в Україну альтернативних російським.

Водночас саме в контексті розвитку газотранспортного коридору північ – південь у Центральній Європі слід звернути увагу на ряд повідомлень ЗМІ щодо газопроводу «Турецький потік». Зокрема, повідомлялося, що німецька компанія Wintershall не братиме участі в реалізації проекту «Турецький потік».

Wintershall займалася розробкою проектної документації «Південного потоку», який у своїй більшій частині повинен був пройти за нинішнім маршрутом «Турецького потоку».

Також українські ЗМІ з посиланням на повідомлення агентства Reuters звертають увагу на те, що Туреччина фактично гальмує плани Росії з будівництва «Турецького потоку». Зокрема, повідомляється, що влада Туреччини стурбована з приводу занадто великої залежності від російських енергоносіїв, а тому плани Росії щодо нового газопроводу до південно-східної Європи навряд чи просунуться настільки швидко, як цього прагне Москва. Зокрема, у січні цього року «Газпром» заявив у січні, що планує побудувати газопровід до поки ще не збудованого газового хабу на турецько-грецькому кордоні наприкінці 2016 р. Однак офіційні особи в Анкарі вважають, що терміни виконання цього проекту, який неофіційно називають «Турецьким потоком», не реальні. «Питання не в самому “Турецькому потокові”, це цілий пакет енергетичних потреб Туреччини. Ми повинні бути трохи терплячими», – сказав міністр енергетики Туреччини Т. Їлдиз. Один з неназваних у ЗМІ керівників турецької енергетики висловив припущення, що питання «Турецького потоку» буде відкладено принаймні до 2017 р., підкресливши довгі процедури надання екологічних дозволів, особливо напередодні загальних виборів у червні нинішнього року. На сьогодні питання перспектив реалізації «Турецького потоку», по суті, залишається відкритим (*детальніше див.: «Україна: події, факти, коментарі». – 2015. – № 4–6*). Можливості його реалізації залежатимуть не лише від геополітичних амбіцій Росії, а й від ефективності енергетичної політики ЄС.

У цьому контексті треба зазначити, що газопровід Eastring від словацько-українського до болгарсько-турецького кордону, про перспективи будівництва якого говорилося вище, у принципі може бути використаний для транспортування газу і з півночі на південь, і з півдня на північ. Причому в останньому випадку цим газопроводом, згідно з чинними у Євросоюзі правовими нормами, може транспортуватися газ не лише російського, а й азербайджанського, туркменського та іншого походження.

Таким чином, враховуючи не лише нинішній, а й перспективний стан європейської газотранспортної інфраструктури, а також нормативно-правову базу газового ринку ЄС, із високим ступенем імовірності можна припустити, що основними чинниками, які в майбутньому можуть обмежувати обсяги та функціонування режиму поставок газу в Україну з території ЄС, будуть запаси (пропозиція) газу на європейському газовому ринку. Однак економіка ЄС сама сильно залежить від імпорتنних поставок газу, на які, за даними Eurogas, у 2012–2013 рр. припадало близько 2/3 від загального обсягу споживання газу в ЄС. Тобто на нинішньому етапі поставки газу в Україну з території ЄС, по суті, є його реекспортом або (меншою мірою) транзитом з Норвегії. Отже, ці поставки і за ціною, і за обсягами залежать від кон'юнктури європейського газового ринку. Саме цією залежністю економіки ЄС від імпорту газу й намагалися скористатися «Газпром» і російське державне керівництво у своїх спробах перешкодити реверсу газу в Україну з території Польщі, Словаччини та

Угорщини у 2014–2015 рр. Але, як наголошувалося вище, спроби ці виявилися марними. Однак це зовсім не означає, що російська сторона в майбутньому знову не спробує використати «газовий важіль» для впливу і на Україну, і на держави-члени ЄС.

У зв'язку з цим зупинимося на питаннях імовірного впливу кон'юнктури газового ринку ЄС на можливості реверсних (тобто альтернативних російським) поставок газу в Україну. Так, основними постачальниками газу до ЄС є Росія, Норвегія, Алжир і Катар. Аналіз статистичних даних Eurogas показує, що в середньому за підсумками 2012–2013 рр. на Росію припадало близько чверті поставок усього газу, спожитого у ЄС, на Норвегію – близько 22 %, на Алжир 8–9 %, на Катар – близько 5 % і 5–7 % – на інших імпортерів газу. Близькі до зазначених показники наводить директор Центру дослідження постіндустріального суспільства, доктор економічних наук В. Іноземцев (Росія), за інформацією якого 28 країн ЄС спожили у 2013 р. 472 млрд куб. м газу, з яких 27 % загальної потреби припадало на Росію. Норвегія забезпечила 21 % потреби ЄС у газі, а третій і четвертий найбільші постачальники Алжир і Катар – 8 і 5 % відповідно. Більше того, у 2012 р., підкреслює В. Іноземцев, Росія на 55–100 % забезпечувала газом 12 з 28 держав-членів ЄС – Грецію, Польщу, Чехію, Австрію, Словенію, Словаччину, Угорщину, Болгарію, Фінляндію й три країни Балтії (Естонію, Латвію та Литву). Причому, як зазначалося вище, за результатами 2014 р. «Газпром», який на сьогодні є єдиним експортером саме російського газу до Європи, скоротив експорт газу в країни ЄС на 13,8 % – до 121,3 млрд, повторивши результат 2010 р., найгірший за останні 20 років.

Щоправда, за даними «Газпрому», його частка на європейському ринку у 2014 р. становила 30 %. Зазначені розбіжності даних європейської та російської статистики можуть пояснюватися такими причинами. Відомо, що безпосередньо у Європі «Газпром» продає російський газ через мережу своїх дочірніх структур, серед яких є спільні підприємства й офшорні компанії. Це ж, у свою чергу, ускладнює облік газу, спожитого у Європейському Союзі та у Європі взагалі за країнами його походження. Не виключено й свідоме завищення частки «Газпрому» на європейському ринку (наприклад, за рахунок віднесення до європейських поставок обсягів постачання російського газу до Туреччини) з боку його посадовців як складової російської газової дипломатії у Європі.

Утім, основним конкурентом Росії з постачання газу до ЄС на сьогодні є Норвегія. При цьому, судячи з повідомлень деяких ЗМІ, відбувається поступова експансія норвезького газу на традиційні ринки збуту російського «Газпрому» – у Польщу, Литву і навіть в Україну. Крім того, у площину реалізації конкретних інвестиційних проектів перейшло питання поставок газу до ЄС з Азербайджану. Також ЄС розглядає можливості отримання у відносно недалекому майбутньому газу з Туркменістану. Предметом конкретного аналізу для європейців є й можливості збільшення поставок газу з Алжиру. Не виключено, що, у разі зняття санкцій, до когорти постачальників газу на європейський ринок у недалекому майбутньому може приєднатися ще й Іран. Доволі багато уваги приділяється перспективам поставок скрапленого

природного газу до Європи із США (*Детальніше див.: «Україна: події, факти, коментарі».* – 2015. – № 4–6). Система ж європейських газопроводів, що постійно розвивається, дасть змогу в разі потреби оперативно транспортувати імпортований газ з однієї європейської країни в іншу.

Таким чином, ЄС має вельми непогані перспективи для диверсифікації джерел постачання газу на свій ринок у середньостроковій перспективі. Водночас у російських ЗМІ доволі часто обговорюється питання, чи зможе Європейський Союз узагалі відмовитися від закупівлі російського газу. Однак така постановка питання сама по собі є суто пропагандистською, розрахованою виключно на широкий загал, насамперед російський, який у цілому погано розуміється на механізмах функціонування міжнародних газових ринків, а не фаховим обговоренням важливої техніко-економічної проблеми. Адже держави-члени ЄС і не мають намірів повністю відмовлятися від закупівлі російського газу, про що неодноразово заявляли європейські політики, чиновники та бізнесмени. Як правило, з боку європейців ідеться лише про послаблення газової залежності ЄС від Росії та про розвиток конкуренції на європейському газовому ринку. Так само й Росія не відмовиться повністю від європейського газового ринку, а лише боротиметься за якомога вигідніші умови продажу свого газу на цьому ринку. Це впливає з аналізу російсько-європейських газових відносин протягом двох останніх десятиліть і перспектив розвитку газодобутку в Росії.

Водночас існують і доволі вагомі розбіжності в російських і європейських оцінках обсягів споживання газу у Європі на перспективу. Так, у січні цього року у Відні (Австрія) голова ради директорів «Газпрому» В. Зубков заявив, що цей концерн упевнений у збереженні своєї 30-відсоткової частки на європейському ринку у 2015 р., незважаючи на падіння експорту палива за підсумками 2014 р. При цьому він наголосив, що із щорічно споживаних у Європі близько 480 млрд куб. м газу Росія поставляє приблизно 150 млрд куб. м. Водночас, як повідомляє російська «Независимая газета» з посиланням на березневі повідомлення агентства Reuters, які, у свою чергу, засновані на даних урядів та енергетичних компаній, а також прогнозах аналітиків (при цьому конкретні персоналії не наводяться!), до 2023 р. споживання газу у Європі може зрости до 585 млрд куб. м на рік, а його імпорт з Росії – до 175 млрд куб. м на рік.

Зазначена російська оцінка потребує деяких пояснень. По-перше, судячи навіть з оприлюдненої в ЗМІ статистики «Газпрому», російська сторона в цьому випадку некоректно відносить до експорту свого газу на європейський ринок і експорт цього газу до Туреччини. Попри ж їх географічну близькість, європейський і турецький газові ринки – це і функціонально, і, особливо, інституційно (тобто за своїми цільовими настановами, правовими механізмами й політикою) якісно різні ринки. Тому й некоректно розглядати постачання газу на зазначені ринки як результат однотипної маркетингової стратегії.

По-друге, як повідомлялося в ЗМІ, у 2014 р. за результатами 2014 р. російський «Газпром» скоротив експорт свого газу в країни ЄС на 13,8 % – до 121,3 млрд, повторивши результат 2010 р., найгірший за останні 20 років.

Експорт же ж ОАО «Газпром» у далеке зарубіжжя в цілому за січень – березень 2015 р. становив 34,6 млрд куб. м газу. Торік за аналогічний період експорт російського газу в далеке зарубіжжя в цілому перебував на рівні 42,89 млрд куб. м. Таким чином, зниження зазначеного показника за перші три місяці поточного року становило 19,3 %.

В основному, падіння російського експорту пояснюється скороченням попиту на газ у Європі насамперед через аномально теплу погоду. Однак свій внесок у це зробила спроба російської монополії наприкінці року зупинити реверсні поставки газу в Україну з Європи, а також європейська політика, спрямована на більш раціональне використання енергоресурсів. Саме останній чинник, вочевидь, відіграватиме вирішальну роль у тенденціях розвитку споживання газу в Європі на перспективу.

Як наголошує вже згадуваний вище директор Центру дослідження постіндустріального суспільства, доктор економічних наук В. Іноземцев (Росія), 28 країн ЄС спожили в 2013 р. 472 млрд куб. м газу – на 14 % менше, ніж у 2008 р., і на 1,4 % менше, ніж у 2012 р. За його оцінкою, за підсумками 2014 р. обсяги скорочення споживання газу в ЄС становитимуть ще 4–6 %. За даними ж Eurogas, у 2014 р. обсяги споживання газу в ЄС скоротилися на 11,2 %. Щоправда, як визнають самі європейці, певною мірою це було пов'язано з надзвичайно теплою зимою.

Узагалі, за даними Eurogas, валове споживання газу в Євросоюзі в період 2005–2014 рр. скорочувалося. Ця європейська організація свого часу склала прогноз споживання газу у 27 країнах-членах ЄС (тобто без участі Хорватії) на період до 2035 р. (з показниками на 2015 і 2025 р.), який дає уявлення про перспективи розвитку європейського газового ринку. За базу прогнозування було прийнято ситуацію на європейському газовому ринку в 2010 р. Зазначений прогноз передбачає оцінку перспектив розвитку газового ринку в ЄС-27 за трьома сценаріями, які відображають різні ймовірні умови функціонування цього ринку. При цьому підкреслимо, що через відносно незначне споживання газу в Хорватії (на неї припадає лише близько 0,6 % від загального обсягу споживання газу в ЄС) порівняно з іншими, більшими за обсягами економіками країн Євросоюзу, прогноз споживання газу для ЄС-27 майже не відрізнятиметься, по суті, від аналогічного прогнозу для ЄС-28.

«Базовий (основний) сценарій» розвитку європейського газового ринку виходить із продовження національних політик у галузі енергетики, які передбачають незначні інвестиції в розвиток газового сектору економіки (або навіть їх відсутність) у більшості регіонів Європи в наступні 5–10 років. «Сценарій, зорієнтований на дбайливе ставлення до природного середовища» (тобто умов проживання населення), передбачає збалансованість виробництва енергії за рахунок поєднання відносно вищих темпів розвитку відновлювальної енергетики і дещо меншого розвитку атомної енергетики за одночасного поновлення економічного зростання і високих темпів впровадження інновацій в енергетично ефективне обладнання. «Сценарій повільного зростання» виходить з того, що в результаті процесу глобалізації у Європі газ стає дедалі менш конкурентним, політичні умови залишатимуться несприятливими для розвитку

газового сектору, як і відносно невисока продуктивність промислового виробництва та повільний прогрес у сфері енергоефективності. По суті, зазначені сценарії можна розглядати як рамкові для розвитку газового ринку Євросоюзу.

Відповідно до згаданого прогнозу Eurogas, сукупне споживання газу в ЄС-27 «базовим (основним) сценарієм» у 2015 р. становитиме 421 млрд куб. м, у 2025 р. – 455 млрд куб. м, а у 2035 р. – 471 млрд куб. м. За «сценарієм, зорієнтованим на дбайливе ставлення до природного середовища», сукупне споживання газу в ЄС-27 становитиме у 2015 р. 421 млрд куб. м, у 2025 р. – 478 млрд куб. м, у 2035 р. – 527 млрд куб. м. «Сценарій повільного зростання» передбачає, що сукупне споживання газу в ЄС-27 становитиме у 2015 р. 366 млрд куб. м, у 2025 р. – 385 млрд куб. м, а у 2035 р. – 394 млрд куб. м.

З огляду на нинішні тенденції розвитку газового сектору та європейської економіки в цілому «сценарій повільного зростання» на сьогодні виглядає нереалістичним. Найімовірнішим виглядає напрям розвитку газового ринку ЄС або за сценарієм, проміжним між «базовим (основним) сценарієм» і «сценарієм, зорієнтованим на дбайливе ставлення до природного середовища», або за другим з представлених в огляді Eurogas.

Водночас, як заявив нещодавно в ефірі телеканалу «Дощ» (Росія) партнер консалтингового агентства Rusenergy М. Крутихін, «споживання газу в Європі фактично не зростає, а якщо й буде трохи зростати, то цей додатковий обсяг погашатиметься надходженнями у формі недорогого скрапленого газу. Його на ринку цілком достатньо, а через рік або два буде навіть надлишок і ціни не підуть вгору». Тому, на думку російського фахівця, «у плані збільшення експорту до Європи “Газпрому” розраховувати особливо немає на що». Також, вважає М. Крутихін, на ринку скрапленого природного газу прориву «Газпрому» очікувати теж не варто. Що ж стосується українського ринку, то його російський «Газпром» значною мірою вже втратив. Україна може обійтися й без поставок газу з боку «Газпрому». На думку експерта, Україна найближчим часом матиме достатньо власних ресурсів і того газу, який вона купує на вільному ринку в європейських компаній.

Окремі російські ЗМІ пояснюють схильність «Газпрому» та деяких, так би мовити, експертів до завищених перспективних показників споживання газу у Європі лобіюванням будівництва магістральних газопроводів в обхід України, таких як «Північний потік» і «Південний потік», оскільки як формальні причини будівництва називається необхідність задоволення зростаючого в Європі попиту на газ. Зазначається, що «Газпром» говорить про зростання європейського імпорту газу на 80 млрд куб. м до 2020 р. та на 140 млрд куб. м – до 2030 р. У цьому, звичайно, є «певне лукавство», зазначають деякі російські оглядачі й наголошують, що останніми роками споживання газу в ЄС тільки скорочувалося. Так, у 2011 р. воно впало на 10 %, у 2012 р. – на 2 %, у 2013 р. – на 1,4 %. Як зазначалося, у 2014 р. споживання газу в ЄС скоротилося на 11,2 %. І хоча, як визнають самі європейці, певною мірою це було пов'язано з надзвичайно теплою зимою, однак поточна тенденція до скорочення обсягів

споживання газу в ЄС є. Це ж не може не позначитися на динаміці споживання європейцями газу в перспективі.

Таким чином, прогноз споживання газу у Європі, озвучений головою ради директорів «Газпрому» В. Зубковим і наведений вище, можна вважати завищеним принаймні на 80–90 млрд куб. м на рік. Відповідно, завищеним є й прогноз експорту російського газу до Європи. Більше того, директор Центру дослідження постіндустріального суспільства В. Іноземцев (Росія) доводить, що в разі гострої потреби Європейський Союз у перспективі суто технічно взагалі зможе відмовитися від придбання російського газу, а через кілька років, за умов відповідної цілеспрямованої роботи, зможе скоротити закупівлі газу в «Газпрому» приблизно на 40 %. Загроза подібного перебігу подій послаблює вплив Росії на стан європейського газового ринку та на здійснення реверсних поставок газу в Україну з Європи.

Це ж означає, що протягом майбутнього десятиріччя потреби ЄС у газі в обсязі приблизно 500 млрд куб. м можуть бути задоволені навіть за умов скорочення обсягів закупівель російського газу або принаймні їх стабілізації. В основі зазначених зрушень лежать зміни кон'юнктури європейського газового ринку, які відбуваються не на користь російського «Газпрому». Тобто можна вважати, що ситуація на європейському газовому ринку розвивається в такому напрямі, коли визначальним чинником для вибору постачальників газу для України буде саме ціна пропозиції газу з боку того чи того постачальника, а не технічна доступність відповідного джерела поставок газу. Як повідомлялося в ЗМІ, Україна в січні 2015 р. імпортувала природний газ з Європи за середньою ціною 322,5 дол. за 1 тис. куб. м (відповідно 341,2 дол. – у грудні 2014 р.), а з Росії – по 335,7 дол. за 1 тис. куб. м (384,9 дол. – у грудні 2014 р.). Той факт, що європейський газ для України стає дешевшим за російський, говорить про те, що «Газпром» усе більше втрачає свої позиції не лише в Україні, а й на газовому ринку Європи. Відповідно, і Україна матиме доволі хорошу ресурсну базу у вигляді пропозиції газу на європейському ринку. Це дасть змогу здійснювати поставки газу в Україну, альтернативні поставкам газу безпосередньо від «Газпрому».

Тому техніко-економічні умови поставок газу в Україну в перспективі, навіть у випадку розширення української та, особливо, європейської газотранспортної інфраструктури, багато в чому визначатимуться політикою найбільших суб'єктів європейського газового ринку. Для України в цьому плані особливого значення набуває енергетична політика ЄС і Росії, оскільки остання володіє величезними запасами природного газу, суто технічні умови доставки яких в Українську державу є вельми зручними.

(Початок. Закінчення в наступному випуску)

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

5 лютого міністр енергетики та вугільної промисловості України **В. Демчишин** провів зустріч із Надзвичайним та Повноважним Послом Канади в Україні **Р. Ващуком**. Під час зустрічі обговорено питання співробітництва в енергетичній сфері, зокрема в ядерній енергетиці та нафтогазовій промисловості.

В. Демчишин подякував канадській стороні за підтримку України, зокрема за сприяння реформам в енергетичному секторі України, роботу канадських експертів у складі українсько-американсько-канадської робочої групи з розробки Національного плану реагування на надзвичайні ситуації у паливно-енергетичному комплексі.

Він зазначив, що минулого тижня в міністерстві працювала українсько-американсько-канадська робоча група під головуванням В. Браяна, старшого радника міністра енергетики США, та за результатами її роботи було прийняте попереднє рішення продовжити роботу над розширенням Плану в березні цього року.

Під час зустрічі міністр окреслив ситуацію в паливно-енергетичному комплексі країни, наголосивши, що Україна здійснює заходи щодо демонополізації економіки, приведення законодавства України у відповідність з європейськими вимогами щодо забезпечення прозорих тендерів, врегулювання тарифів на енергоносії та створення ринкових відносин в енергетиці. В. Демчишин зазначив, що ці заходи сприятимуть залученню інвестицій та досягненню енергетичної безпеки країни.

В. Демчишин розповів про основні напрями реформ України в енергетичній сфері, а також приділив увагу розв'язанню екологічних та соціальних проблем.

Посол Канади у відповідь запевнив у намірах Канади щодо продовження співробітництва з Україною, зокрема у сфері залучення канадських технологій та інвестицій в енергетичну галузь України (*Кабінет Міністрів України* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247931989&cat_id=244276429). – 2015. – 6.02).

* * *

Українська компанія Yunasko підписала ліцензійну угоду з китайським виробником Power Tech щодо передачі останньому технології виробництва суперконденсаторів подвійного електричного шару. Ліцензійна угода передбачає як виробництво, так і продаж осередків та модулів для суперконденсаторів по технології Yunasko, які надалі будуть використовуватися в громадському транспорті (гібридні автобуси, метро, трамвай тощо).

Суперконденсатор Yunasko являє собою вуглець-вуглецевий накопичувач енергії на основі органічних електролітів. Розробка компанії була протестована різними незалежними лабораторіями (враховуючи й JME у США). Результати тестів показали, що ця технологія – лідер на ринку за своїми властивостями та терміном придатності. Як передбачають умови ліцензійної угоди, китайська компанія Power Tech спершу має побудувати спеціальний завод площею 10 тис. м² для виробництва суперконденсаторів. Завод планують звести в місті Хебі (китайська провінція Хенань) (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/50485>)). – 2015. – 9.02).

* * *

У Запорізькому національному університеті відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Трансфер технологій: реалії та перспективи». Під час проведення наукового заходу учасники розглянули низку питань, які стосуються законодавства в галузі трансферу технологій, інструментів комерціалізації наукових розробок, молодіжного інноваційного підприємництва, а також ухвалили рішення про створення регіональної промислової технологічної платформи на базі Запорізького національного університету.

Відкрив міжнародну конференцію проректор з наукової роботи Запорізького національного університету, професор Г. Васильчук. Він презентував почесним гостям та учасникам заходу створений у грудні 2013 р. Центр трансферу технологій ЗНУ. Він акцентував увагу присутніх на основних завданнях цього підрозділу, а саме: на впровадженні сучасних комерційно-перспективних наукових, науково-технічних та науково-практичних розробок ЗНУ у виробництво й у соціальну галузь на основі ефективного використання наукового потенціалу й отримання прибутку від комерціалізації цих розробок.

Продовжилася робота міжнародної конференції обговоренням дії інструментів комерціалізації результатів науково-технічних розробок. Про це розповіла менеджер національної мережі трансферу технологій NTTN (м. Київ) Т. Покшевницька. Вона підкреслила, що координує її роботу Міністерство освіти і науки України, а більше 60 учасників задіяні в мережі.

Керівник Центру трансферу технологій ЗНУ, професор Н. Гуржій під час конференції виступила з доповіддю про технологічні платформи як ефективний інструмент інноваційних програм. У цьому ж контексті науковець озвучила пропозицію створити на базі нашого вишу регіональну промислову технологічну платформу, сформувати склад її учасників і робочу групу, налагодити партнерські відносини з представниками ділових кіл Запоріжжя та інших міст України, зарубіжних компаній, органів державної влади національного та регіонального рівнів, навчальних закладів, науковцями – із метою пошуків та організації нових форм взаємодії в рамках зазначеної платформи.

Робота вчених і практиків продовжилася в чотирьох секціях. Науковці у своїх доповідях розглянули такі теми: політика, законодавство, методологія й освіта в галузі трансферу технологій і захисту прав інтелектуальної власності,

міжнародні інструменти трансферу технологій (мережі трансферу технологій, соціальні мережі, технологічні платформи, аукціони, програми ЄС, молодіжне інноваційне підприємництво, комерціалізація інновацій, системний аналіз і прийняття інноваційних рішень).

Присутні на заході дискутували з багатьох актуальних проблем та нюансів розвитку галузі трансферу технологій: щодо венчурних інвестиційних фондів, технопарків, ролі транснаціональних корпорацій, охорони та захисту інтелектуальної власності, комерціалізації розробок у галузі штучного інтелекту, перспектив створення молодіжних інноваційних бізнес-інкубаторів, маркетингових інноваційних рішень, а саме – нейромаркетингу. Чимало доповідей присвятили й вивченню аналогічного досвіду таких країн, як Білорусь, США та ін.

За підсумками роботи міжнародної конференції ухвалили чимало важливих рішень, більшість із яких стосувалася створення регіональної технологічної платформи в рамках державно-приватного партнерства. Наразі одним з нагальних завдань, що стоїть перед фундаторами, залишається доведення до відповідних інстанцій, органів влади, наукової громадськості важливих ініціатив науковців Запорізького національного університету. З діяльністю Центру трансферу технологій Запорізького національного університету можна ознайомитись за адресою: <http://web.znu.edu.ua/ctt> (*Міністерство освіти і науки України* (<http://www.mon.gov.ua/ua/regionalnews/43602-u-znu-obgovorili-problemi-ta-perspektivi-transferu-tehnologiy>). – 2015. – 3.02).

* * *

4 лютого в ЛНТУ відбувся міжнародний форум «Інноваційний розвиток сучасної освіти в умовах євроінтеграції» в рамках реалізації проекту TRACECA Transport dialogue and networks interoperability II. Участь у форумі взяли 18 іноземних гостей з 10 країн – Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдови, Киргизстану, Польщі, Чехії, Туреччини та Литви, які презентували вищі навчальні заклади своїх країн. Суть проекту IDEA, реалізацію якого обговорювали учасники форуму, полягає у налагодженні транспортного діалогу та інтероперабельності між країнами ЄС, країнами, що межують з ЄС та країнами Середньої Азії. Офіційно проект стартував з 2009 р.

Проект надає допомогу країнам-бенефіціарам у зміні їх транспортної системи з фрагментованого положення в інтегроване. Сам проект фінансується ЄС.

Як розповів керівник проекту IDEA II Д. Пульзак, налагодження такої транспортної інфраструктури є надзвичайно важливим у розвитку міжнародної співпраці.

Під час форуму було обговорено також актуальні питання інновацій у сфері освіти. Зокрема, завідувач кафедри комп'ютерних технологій професійного навчання ЛНТУ О. Герасимчук розповів про досвід ЛНТУ у впровадженні системи електронного навчання (*У Луцьку пройшов*

міжнародний форум за участі науковців з 10 країн // Волинська правда (<http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/news/71473/>). – 2015. – 4.02).

* * *

В. Месюра, тренер збірної команди Вінницького національного технічного університету з програмування – тричі фіналіст першості світу, отримав найвищу освітянську нагороду – медаль Костянтина Ушинського. Медаллю Національної академії педагогічних наук України «Ушинський К. Д.» відзначаються педагоги, учені, організатори освіти за значні досягнення в галузі педагогічної науки, особистий внесок у розвиток української освіти.

Відмінник освіти України, кандидат технічних наук, професор кафедри комп'ютерних наук ВНТУ В. Месюра – талановитий викладач. Саме йому завдячують своїм професійним успіхом чимало випускників Інституту інформаційних технологій і комп'ютерної інженерії Вінницького національного технічного університету. Чимало випускників В. Месюри працюють у провідних компаніях по всьому світу: Швейцарській Конфедерації, Австралійському Союзу, Сполучених Штатах Америки, Японській Державі (*Vinnysia PressPoint* (<http://vn.presspoint.in.ua/2015/02/04/32450>). – 2015. – 4.02).

Перспективні напрями розвитку української науки

30 січня 2015 р. під головуванням заступника міністра освіти і науки М. Стріхи та віце-президента Національної академії наук України А. Наумовця відбулося засідання Міжвідомчої науково-координаційної ради з організації та супроводу виконання завдань та заходів Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки.

На засіданні було заслухано інформацію про результати виконання Програми за 2010–2014 роки її державними замовниками – МОН, Держінформнауки та НАН України. Під час обговорення було зазначено, що прийняття Програми відповідало вимогам і світовим тенденціям розвитку науки, її виконання дало змогу отримати нові важливі наукові та прикладні результати, свідченням чого стали: наукові публікації у фахових вітчизняних та іноземних виданнях, розроблені нові технології, технологічні регламенти, наноматеріали, отримані патенти на корисні моделі, подані заявки на винаходи.

Результати Програми вже сьогодні застосовуються в практичній діяльності наукових установ та медичних закладів, зокрема й для підготовки нових висококваліфікованих кадрів, низку технологій та науково-технічних розробок впроваджено на виробництві. І все це незважаючи на те що Програму профінансовано лише на рівні 10 % від обсягів, передбачених урядовим рішенням. З цих же причин не було досягнуто всіх цілей та не були виконані всі завдання, що передбачені Програмою.

Під час обговорення було висловлено низку критичних зауважень до робіт, що виконувались ПАТ «НВК «Наука», Львівською філією ПАТ «НВК «Наука» та ДП «ДНДЦ «Фонон». З метою фахової підготовки заключного звіту за Програмою для подання його Кабінетові Міністрів України ухвалено рішення утворити спільну робочу групу Міністерства освіти і науки та Національної академії наук України (*Міністерство освіти і науки України (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/43608-vidbulosya-zasidannya-migevidomchoyi-naukovo-koordinatsiynoyi-radi-z-organizatsiyi-ta-suprovodu-vikonannya-zavdannya-zahodiv-dergeavnoyi-tsilovoyi-naukovo-tehnichnoyi-programi-nanotehnologiyi-ta-nanomateriali-na-2010-2014-roki>). – 2015. – 4.02).*

* * *

3 лютого 2015 р. відбувся підсумковий семінар за результатами виконання проектів цільового тематичного конкурсу Проблемної ключової лабораторії фізики високих енергій (Ф58) Державного фонду фундаментальних досліджень. Представники НЦ «Харківський фізико-технічний інститут», Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України, Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України, ТОВ «Світлодіодні технології Україна», Інституту ядерних досліджень НАН України, Інституту прикладної фізики НАН України представили звітні презентації за результатами роботи над конкурсними проектами.

Під час роботи семінару було представлено роботи за темами: Національний НЦ «Харківський фізико-технічний інститут»: 1. «Участь в сервісному обслуговуванні адронного калориметра детектора CMS і його модернізації для умов підвищеної світимості Великого адронного колайдера». 2. «Обробка даних з Великого адронного колайдера грид-інфраструктури експерименту CMS». 3. «Дослідження просторово-часової еволюції квантово-електродинамічних процесів при високих енергіях в кристалічних та аморфних мішенях. Теорія та експеримент ЦЕРН NA63».

Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України (ІСМА): 1. «Поліпшення властивостей радіаційно-стійкого пластмасового сцинтилятора». 2. «Пошук нових неорганічних сцинтиляційних матеріалів для використання в детекторах ВАК із збільшеною світимістю». 3. «Механізми впливу високих доз іонізуючих випромінювань на сцинтиляційні і оптичні властивості нових типів органічних детекторів». ТОВ «Світлодіодні технології Україна»(ТОВ СТУ). «Розробка, моделювання та дослідження новітніх конструктивно-технологічних рішень детекторних модулів для систем детектування експериментів у галузі фізики високих енергій»

Інститут теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України. «Дослідження сильновзаємодіючої матерії, що утворюється в зіткненнях адронів та ядер при високих енергіях на прискорювачах ЦЕРН».

Інститут прикладної фізики НАН України. «Дослідження фізичних факторів, що впливають на виникнення високо вакуумних пробоїв в структурах CLIC при градієнтах прискорюючих полів до 100 МВ на метр»

Інститут ядерних досліджень НАН України. «CP симетрія рідкісних мод розпаду важких мезонів в експерименті LHCb» (*Державний фонд фундаментальних досліджень* (<http://www.dffd.gov.ua/index.php/uk/home-uk-ua/2-uncategorised/190-pidsumkovij-seminar>)). – 2015. – 4.02).

Діяльність науково-дослідних установ

Одним з головних напрямів діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» є науково-дослідна робота (<http://monitor.cn.ua/ua/culture/29374>). За кожним науковим співробітником закріплена наукова тема для дослідження пам'яток архітектури заповідника та його фондів колекцій. У серпні 2013 р. в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації зареєстровано науково-дослідні роботи: «Пам'ятки археології та архітектури Чернігівського Дитинця» (державний реєстраційний номер 0113U005559), «Комплекс сакральних і культових споруд Болдиногірської гряди» (державний реєстраційний номер 0113U005600). Метою виконання науково-дослідних робіт є комплексне вивчення пам'яток історії та архітектури, які перебувають на балансі заповідника. У рамках цих робіт розроблено п'ятирічний план виконання досліджень.

У 2014 р. наукові співробітники здійснювали дослідження зазначених науково-дослідних робіт в архівних і бібліотечних установах Києва та Чернігова. Матеріали досліджень публікувались у регіональних, всеукраїнських та міжнародних наукових виданнях, використовувались для проведення екскурсій і лекцій, у популяризаторській роботі.

Проведено Міжнародну наукову конференцію «Печери та монастирі в історії України» (на пошану Володимира Руденка, травень).

Спільно з іншими музейними та науковими установами проведено Міжнародну наукову конференцію – III Спаські читання, присвячену 110-річчю від дня народження І. Г. Спаського (вересень);

Проведено наукову конференцію «Карнабідівські наукові читання» (грудень). Мета: привернути увагу до пам'яткоохоронної та краєзнавчої діяльності на Чернігівщині у ХІХ – на поч. ХХІ століть, а також питань збереження старожитностей Чернігова, відновлення пам'яток архітектури та історії Чернігово-Сіверського краю.

Наукові співробітники заповідника взяли участь у наукових конференціях:

– «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні» (Центр пам'яткознавства НАН України, березень);

– X Міжнародній науковій конференції «Церква – наука – суспільство: питання взаємодії», присвячена пам'яті митрополита Київського і Галицького Євгенія (Болховітінова) (Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, травень);

– XIII Батуринських читаннях, присвячених 375-й річниці з дня народження І.С.Мазепи (червень);

– III Міжнародних Спаських читаннях (вересень);

– «Місто-пам'ятник, місто-легенда», присвячена 1025-річчю заснування Новгород-Сіверського (вересень);

– «П'яті Конотопські читання» (вересень);

– Міжнародній науковій конференції «Русь і Афон: тисячоліття духовно-культурних зв'язків», присвячена 1000-річчю давньоруського чернецтва на Афоні і 220-річчю преставлення преп. Паїсія Величковського – видатного афонського подвижника, церковно-культурного діяча і письменника (листопад);

– XIX Міжнародних Могилянських читаннях «Давньоруські храми: дослідження та збереження» до 925-ліття від часу освячення Великої Печерської церкви (Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, грудень).

Наукові співробітники заповідника організовували та брали участь у наукових археологічних дослідженнях на території Єлецького монастиря (липень). Крім того, проведено наукові археологічні дослідження на території Антонієвих печер (вересень-листопад). Взято участь у дослідженнях Спасо-Преображенського собору (листопад-грудень).

За матеріалами Міжнародної наукової конференції, приуроченої до 890-річчя першої писемної згадки про Борисоглібський собор у Чернігові, підготовлено до видання збірник наукових праць «Чернігівські старожитності» № 2 (5).

Продовжено співпрацю, відповідно до укладених угод, із Чернігівським національним педагогічним університетом ім. Т. Г. Шевченка, Центром пам'ятокознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Українським інститутом національної пам'яті, Чернігівським державним інститутом економіки і управління, Старобілоуським історичним комплексом, Музеєм історії Десятинної церкви. Мета: взаємодія установ для проведення науково-дослідної та просвітницької діяльності.

У Національному архітектурно-історичному заповіднику «Чернігів стародавній» працюють три кандидати історичних наук, а також три здобувачі наукового ступеня кандидата наук, народний архітектор України та два заслужених працівника культури України (*Науково-дослідницька діяльність Національного заповідника «Чернігів стародавній» у 2014 році // Чернігівський монітор (<http://monitor.cn.ua/ua/culture/29374>). – 2015. – 9.02).*

* * *

Исполнилось 60 лет деятельности Научно-технологическому комплексу «Институт монокристаллов» НАН Украины – учреждению, благодаря достижениям которого Украина является одной из немногих стран мира, где создаются и в промышленных объемах производятся самые современные материалы, а Харьков считается научным мегаполисом. Многие разработки его сотрудников имеют авторские свидетельства, защищены патентами, неоднократно были отмечены на престижных государственных и международных выставках. Они являются национальным достоянием,

отражающим историю развития науки и техники. Часть отчетов о научно-исследовательских работах Института монокристаллов хранится в Центральном государственном научно-техническом архиве Украины. В преддверии юбилея, перелистывая страницы этих документов, архивисты узнали много интересного о том, как выращивали кристаллы.

НТК «Институт монокристаллов» ведет свою историю с 1955 г., когда был создан Харьковский филиал Всесоюзного научно-исследовательского института химических реактивов «ИРЕА». В 1961 г. он реорганизован во Всесоюзный научно-исследовательский институт монокристаллов, сцинтилляционных материалов и особо чистых веществ «ВНИИ монокристаллов». В 1975 г. на его базе образовано Научно-производственное объединение «Монокристаллреактив». Перед учреждением была поставлена задача разработать технологии получения особо чистых веществ и выращивания монокристаллов сцинтилляторов — веществ, обладающих способностью излучать свет при поглощении ионизирующего излучения (гамма-квантов, электронов, альфа-частиц и т. д.). Потребность в них резко возросла с развитием ядерных испытаний.

Кристалл, как живой организм, очень чувствителен к температуре, количеству примесей в исходном веществе, скорости роста. Малейшая неточность может испортить результат. Поэтому большое значение имеет создание технологий его выращивания.

Одним из первых достижений Харьковского филиала ИРЕА был новый прогрессивный способ зонной очистки материалов для выращивания антрацена. В отчете по плану работы 1956 г. содержится его детальное описание.

На протяжении ряда лет в лабораториях института велись поиски технологий, позволяющих получать кристаллы больших размеров и высокой степени совершенства. В архивных документах содержатся сведения о монокристалле, выращенном в конце 1963 г., из которого «был изготовлен образец диаметром 30 мм и высотой 6 мм (прилагается даже его фото) и измерены его характеристики». Для того чтобы монокристалл не испортился при проведении опытов, его упаковали в специальный контейнер и смазали вазелиновым маслом.

В середине 1970-х гг. учеными ВНИИ монокристаллов совершен своеобразный прорыв в технологии материаловедения. Заведующий лабораторией акустических и оптических монокристаллов Л. Эйдельман впервые в мировой практике предложил метод автоматизированного выращивания крупногабаритных щелочно-галоидных кристаллов.

Как можно узнать из первоисточника, идея метода заключается в следующем: «В контакте с поверхностью расплава непрерывно находится электрический щуп, служащий датчиком прибора для измерения уровня расплава. Если кристалл растет быстрее заданной скорости или, наоборот, плавится, уровень расплава изменяется. Это является сигналом для приборов, которые регулируют температуру. Этим самым обеспечивается автоматизация процессов затравливания, роста кристалла по диаметру и высоте».

На базе указанного метода была сконструирована установка «РОСТ-І», которая позволяла получать образцы диаметром до 400 мм, высотой до 650 мм, весом более 100 кг. В ЦГНТА Украины хранится патентный формуляр на это изобретение и инструкция по его эксплуатации.

В 1978 г. заведующий лабораторией неорганического синтеза Ю. Рыбкин представил несколько иной принцип автоматизированного выращивания монокристаллов в установке «Кристалл-400», также не имевший аналогов в мире. Полученные этими методами кристаллы широко используются в ядерном приборостроении, лазерной технике и космической отрасли. Так, с помощью установленного на искусственном спутнике Земли спектрометра с детектором йодида натрия, активированного таллием NaI (Tl), был открыт радиационный пояс Земли.

И это лишь некоторые фрагменты, иллюстрирующие деятельность харьковских ученых. Фундаментальность и значение разработок Института монокристаллов способствовали тому, что по распоряжению Кабинета Министров Украины в 1991 г. его передали в систему Академии наук Украины. В 1995 г. на базе объединения создан Научно-технологический концерн «Институт монокристаллов».

В заключение напомним, что, как правило, архивные документы содержат много информации об изобретениях, которая интересна не только историкам науки и техники, но может быть полезной и при проведении современных исследований (*Алексеенко А. Промышленные кристаллы: место рождения – Харьков // Харьковские известия (<http://izvestia.kharkov.ua/on-line/gorod/1180280.html>). – 2015. –10.02. – № 14).*

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Представники Збройних сил України високо оцінили перший серійний зразок нового бронев автомобіля «Дозор-Б». Розробником бронемашини є Харківське конструкторське бюро ім. Морозова, виробником – Харківський завод транспортного машинобудування ім. Малишева. Бійці назвали його «інноваційною розробкою, яка дійсно запевняє у захищеності».

Заступник командира танкового батальйону С. Корсун відзначив оснащеність бронетранспортера тепловізорами, а також високу оцінку дав показникам потужності та прохідності техніки. Так, швидкість руху «Дозора-Б» досягає 120 км/год, запас ходу на шосе – 700 км. Машина здатна долати перешкоди висотою майже півметра, максимальний кут крену – 24 градуси. «Дозор-Б» витримує влучення бронебійних куль з відстані 30 м та уламків 150-мм осколочно-фугасного снаряда, підірваного на відстані 50 м. Корпус бронетранспортера зсередини оснащений протиосколковим захистом з кевлару. Озброєння бронемашини складає кулеметна установка дистанційного керування БПУ-12,7 оснащена телевізійною та тепловізійною камерами з

лазерним дальноміром, а також кулемет НСВТ-12,7. «Дозор-Б» здатен уражати легкоброньовану техніку та вести ефективний вогонь по повітряних цілях.

Вже 2015 р. «Укроборонпром» планує виготовити до 50 одиниць цієї техніки *(Харківська обласна державна адміністрація (http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/24853). – 2015. – 3.02).*

* * *

У Харківській області з метою поліпшення екологічного стану навколишнього середовища та збільшення електричної потужності здійснюється реконструкція енергоблоку № 1 Зміївської ТЕС ПАТ «Центренерго» – основного забруднювача атмосферного повітря області. Про це повідомляють у Департаменті екології та природних ресурсів Харківської облдержадміністрації. «В ході реконструкції буде здійснено заміну труб на сучасні електрофільтри з ККД не менше, ніж 99,95 %, та будівництво сіркоочистки. Ці заходи призведуть до скорочення шкідливих викидів в атмосферу: золи вугільної – до 50 мг/м³, ангідриду сірчистого – до 400 мг/м³, оксидів азоту – до 400 мг/м³ та покращать екологічну ситуацію в регіоні», – зазначив директор департаменту І. Капусник.

Також для поліпшення екологічного стану навколишнього середовища Харкова і скорочення викидів забруднюючих речовин, на ПрАТ «Харківський коксовий завод» передбачена реконструкція та заміна батарей № 1, 2, 3. У процесі реконструкції планується будівництво установки з очищення коксового газу від сірководню на коксових батареях 4-біс і 1-біс і комплексу теплоелектростанції для утилізації залишків коксового газу, що дасть змогу одержувати електроенергію для потреб заводу.

У 2015 р. планується завершити розробку робочого проекту з подальшим будівництвом у 2016–2017 рр. установки сіркоочистки і теплоелектростанції *(Харківська обласна державна адміністрація (http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/24831). – 2015. – 2.02).*

* * *

2 лютого 2015 р. на базі АТ «Харківський тракторний завод» ім. С. Орджонікідзе урочисто запустили перший колісний трактор зі встановленою інноваційною двопотоковою безступінчатою гідрооб'ємно-механічною трансмісією, яку розробили вчені Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» спільно з фахівцями заводу.

Протягом декількох місяців розробка вчених впроваджувалася і проходила випробування в стендових умовах, і тепер перший трактор продемонстрував свої нові можливості, придбані, завдяки новій встановленій трансмісії.

Нова трансмісія збільшує продуктивність тракторів, економить паливо і одночасно з цим суттєво зменшує психофізичні навантаження на тракториста. Створена двопотокова безступінчата гідрооб'ємно-механічна трансмісія для лінійки колісних тракторів АТ «ХТЗ» – перша оригінальна на пострадянському

просторі трансмісія, яка вже захищена патентами. При цьому вона значно дешевше закордонних аналогів і дозволяє тракторам виробництва ХТЗ залишатися в бюджетному сегменті ринку, що підвищує їх конкурентоспроможність.

Нова безступінчата трансмісія дає ряд переваг: забезпечує плавне безступінчате регулювання швидкості і сили тяги трактора; підвищує продуктивність праці; полегшує працю тракториста і покращує ергономіку трактора в цілому; сприяє підвищенню надійності роботи двигуна і гальмівної системи трактора; знижує витрату палива, а також має ціну, меншу в кілька разів, ніж у провідних світових виробників. Ще однією перевагою нової трансмісії є те, що вона орієнтована не тільки на установку в нові трактори серії ХТЗ-170/240, але може використовуватися на вторинному ринку для тракторів серій ХТЗ-150К, 170 і 172.

Нова трансмісія захищена трьома патентами України, особливості її роботи опубліковані в ряді статей в авторитетних наукових виданнях. На даному етапі дослідні зразки трансмісії вже виготовлені, проведені заводські стендові і ходові натурні випробування в складі трактора, які підтвердили ефективність створеної безступінчатої трансмісії. На сьогодні нова безступінчата трансмісія ГОМТ -1С встановлена на трактор ХТЗ-210, на якому відпрацьовуватимуться її мікропроцесорна система управління і робота в складі трактора при виконанні сільськогосподарських технологій.

Розроблена трансмісія викликала великий інтерес серед фермерів і фахівців в галузі сільгоспмашинобудування на міжнародній виставці «Агросалон-2014» і на міжнародному форумі з відродження фермерських господарств в Україні «Агропорт-2014».

Новий трактор ХТЗ-240К з безступінчастою трансмісією ГОМТ-1С повинен бути представлений на провідних всесвітніх виставках сільгосптехніки, а протягом 2015 р. повинен бути запланований випуск дослідної партії таких тракторів. Також необхідна якнайшвидша реалізація проекту з адаптації нової трансмісії ГОМТ-1С на тракторах серій ХТЗ-150К, 170 і 172 для освоєння вторинного ринку. Він також підкреслив, що можливість встановлювати нову трансмісію на вже існуючі трактори (замість старої, ступінчастої) значно збільшить ринок її збуту.

Протягом останніх 15 років учені кафедри «Автомобіле-і тракторобудування» НТУ «ХПІ» займаються питаннями вдосконалення конструкцій і підвищенням техніко-економічних показників тракторів виробництва ХТЗ. На цій профільній кафедрі під керівництвом професора В. Самородова створені і розвиваються два новітні наукові напрями – це структурний і параметричний синтез безступінчатих трансмісій транспортних засобів та просторово-топологічний підхід щодо визначення і прогнозування основних техніко-економічних показників тракторів. Саме в рамках цих нових наукових напрямів створена наукомістка і високо уніфікована безступінчата гідрооб'ємно-механічна трансмісія для колісних тракторів класів 4-5. Творчі ініціативи вчених, конструкторів і виробників, і їх ефективну спільну роботу постійно підтримують генеральний директор АТ «ХТЗ» В. Губін, технічний

директор АТ «ХТЗ» В. Аносов, в. о. ректора НТУ «ХПІ» А. Марченко, проректор НТУ «ХПІ» Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ та проректор НТУ «ХПІ» Є. Сокол. Активну участь в ідеології і розробці нової безступінчатої трансмісії взяли науковці та аспіранти кафедри «Автомобіле- і тракторобудування» НТУ «ХПІ», завідувач лабораторії, ст. викладач О. Деркач, викладачі Г. Аврунін, С. Шуба, І. Яловол, аспіранти В. Шевцов, М. Мітцель, Є. Пилипенко.

З боку АТ «ХТЗ» великий внесок у реалізацію проекту зі створення, виготовлення та випробувань нової трансмісії внесли фахівці різних служб АТ «ХТЗ», а саме – Д. Каптенков, В. Бухалов, П. Поліщук, В. Ліцов, В. Золотайко, І. Денисенко, В. Федотов, Н. Шейко, Н. Скалій, А. Мешканцев, Ю. Зосімов, В. Павлій – більшість з яких є випускниками НТУ «ХПІ» (*Міністерство освіти і науки України (<http://www.mon.gov.ua/ua/regionalnews/43626-na-at-htz-zapustili-pershiy-traktor-z-bezstupinchatoyu-transmisieyu,-rozroblenoyu-vchenimi-ntu-hpi-ta-spetsialistami-zavodu>). – 2015. – 4.02).*

Енергоощадні технології

10 лютого в місті Дергачі відбулася урочиста церемонія запуску нового обладнання на твердопаливній котельні, яка була модернізована в рамках проекту «Пілотне дослідження з передачі Україні технологій малих і середніх підприємств щодо обладнання з виготовлення пелет з біомаси, а також бойлерів на біомасі». Обладнання було встановлено за рахунок гранту Японського агентства з міжнародного співробітництва (JICA).

Переобладнання зазначеної котельні є завершенням реалізації пілотної фази інвестиційного проекту з впровадження енергозберігаючих технологій, розробленого ХОКП «Дирекція розвитку інфраструктури території», яким передбачено перевод 38 котелень ХОКП «ДРІТ» з природного газу на тверде паливо. У результаті проведеної заміни котельного обладнання економія природного газу по котельні становитиме 125,7 тис. м³ або 962,9 тис. грн.

Ця котельня вже опалює Дергачівську гімназію № 3, у якій навчається 1500 дітей. Котел працює на пелетах, які виготовляються також на японському обладнанні, яке було раніше поставлено в рамках даного проекту. А саме, у минулому році в місті Куп'янську було запущено пелетний завод (пелетайзер).

У разі одержання позитивного результату від реалізації пілотної фази інвестиційного проекту можлива реалізація другої фази проекту (поставка японською стороною ще 42-х котлів та 2-х пелетайзерів), що надасть можливість скоротити обсяги споживання природного газу в опалювальний період орієнтовно на 9,35 млн. куб.м або 34% від загального обсягу споживання газу ХОКП «ДРІТ» чи 1,1% від загального обсягу споживання газу усіма теплопостачальними підприємствами області (*Харківська обласна державна адміністрація (<http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/24921>). – 2015. – 10.02).*

Інформаційно-комунікаційні технології

В сети появилась интерактивная карта, на которой можно отследить движение российской военной техники на территориях России и Украины, подконтрольных боевикам. Активисты анализируют данные из соцсетей, в том числе фото- и видеоматериалы, на которых зафиксировано передвижение и базирование российской военной техники. Основной целью этого проекта является отслеживание движения российской военной техники, которые могут быть связаны с конфликтом в Украине, путем сбора наблюдений от социальных медиа в базу данных, которая может быть источником для новых идей.

Разработчики уверяют, что постоянно делают обновления на основе проверенных материалов. В Одессе представили интерактивную карту защитных сооружений *(Mignews.com.ua (http://mignews.com.ua/science/nauka/4731862.html). – 2015. – 6.02).*

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

У Міносвіти підтримали намір трьох структурних підрозділів Криворізького вишу відновити самостійну діяльність. Криворізький педагогічний інститут, Криворізький економічний інститут вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана» та Криворізький навчально-науковий комплекс Національної металургійної академії України, які наразі все ще залишаються частиною Криворізького національного університету, повернуться до самостійного статусу, який мали ще у 2010 р. Попередню домовленість про це уклали під час зустрічі представників облдержадміністрації та вишів, які відокремлюються з міністром освіти і науки С. Квітом.

Документальний супровід процесу повернення трьом структурним підрозділам Криворізького національного університету самостійного статусу, який вони мали до об'єднання, здійснюватиме департамент освіти і науки ОДА. На цьому наголосив очільник відомства О. Демчик. Також за його словами, остаточне рішення в цьому питанні має з'явитись не пізніше квітня 2015 р. Такий термін пов'язують зі вступною кампанією – до її початку вже самостійні виші мають встигнути закріпити свої позиції серед абітурієнтів.

Загалом роз'єднання КНУ не призведе до створення низки нових навчальних закладів. У підсумку це буде відновлення повномасштабної роботи вишів, які до цього мали багатолітню історію, а після об'єднання у 2011 р. так і не змогли повною мірою реалізувати свій потенціал. Такої думки дотримується голова Ради ректорів Дніпропетровщини О. Величко.

Виконуючий обов'язки ректора Криворізького національного університету М. Ступник до реформ готовий і наголошує, що рішення про відокремлення від материнської структури КНУ трьох підрозділів дійсно було ініціативою трудових колективів, а не чиєюсь примхою: «Воля трудових колективів полягала в тому, щоб покінчити з епохою прийняття примусових

адміністративних рішень та перенести центр освітянської волі ближче до тих, хто дійсно формує освітянську політику. У ході зустрічі з міністром освіти ми довели, що всі етапи нашої роботи були проведені коректно», – зазначив він.

На користі повернення до самостійного функціонування наголошують також і керівники структурних підрозділів, які наразі відокремлюються від Криворізького національного університету. За словами виконувача обов'язків директора Криворізького економічного інституту А. Шайкана, після прийняття всіх необхідних рішень, інститут знов стане філіалом Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана. Також студенти Криворізького інституту стануть повноцінними учасниками всіх програм, які провадить Київський виш.

Криворізький металургійний інститут має стати підрозділом Національної металургійної академії України. За словами нинішнього очільника інституту О. Учителя, цей етап співпраці дасть змогу підвищити якість металургійної освіти регіону.

Педагогічний інститут, за інформацією його директора Я. Шрамка, поверне собі звання базового вищого педагогічного та методично-наукового центру області.

Восени 2014 р. представники Криворізького педагогічного інституту та Криворізького економічного інституту вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана» вперше повідомили про свій намір поновити самостійну діяльність. З проханням сприяти цьому відокремленню педагогічна спільнота структурних підрозділів КНУ звернулася до керівництва облдержадміністрації.

Протягом грудня 2014 р. у Кривому Розі пройшла низка зустрічей та відкритих обговорень. До діалогу було запрошено не лише очільників навчального закладу та його підрозділів, а й студентів, викладачів вишу та представників міської влади.

Наприкінці грудня вчена рада Криворізького національного університету проголосувала за відокремлення від його материнської структури вже трьох підрозділів
(Дніпропетровська ОДА
(<http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obl dp.nsf/document.xsp?id=F6682C663FC53B35C2257DEA002B8F07>). – 2015. – 12.02).

В. Горак, завсектору аналітичної інформації ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук,
Л. Шапошник, наук. співроб. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Моніторинг ЗМІ з питань науки й освіти: інформаційно-аналітичний огляд (березень 2015 р.)

12–14 березня 2015 р. у Київському палаці дітей та юнацтва проходила шоста Міжнародна виставка «Сучасні заклади освіти – 2015». Організаторами виставки виступили Міністерство освіти і науки України,

Національна академія педагогічних наук України, компанія «Виставковий Світ».

У межах виставки відбулася низка заходів:

- презентація українських та закордонних навчальних закладів (було представлено досвід співпраці з закордонними освітніми закладами, практику реалізації спільних освітніх і науково-технічних проектів, презентовано наукову та науково-технічну діяльність закладів освіти й наукових установ, продемонстровано електронні навчально-методичні комплекси, рейтингові системи, а також сучасне обладнання, інформаційні продукти, програми та різноманітні рішення для системи освіти);

- конкурси для навчальних закладів, підприємств, школярів та студентів;

- науково-практичні конференції, семінари, круглі столи, презентації, майстер-класи: «Якісна освіта в контексті цивілізаційних змін» (доповідач В. Кремень), «Забезпечення якості вищої освіти в контексті реалізації Закону України «Про вищу освіту» (В. Луговий), «Виховання, навчання і розвиток обдарованої дитини: інноваційні підходи» (В. Камішин, Л. Сафронова, Н. Гонтаровська), «Післядипломна педагогічна освіта в контексті сучасних змін» (В. Олійник), «Формування міжкультурних комунікацій у дітей та учнівської молоді як ознака громадянського суспільства» (І. Бех), «Інноваційна діяльність як головна умова розвитку сучасного професійно-технічного навчального закладу» (В. Супрун, В. Паржницький) тощо.

Усього на виставці було представлено 750 навчальних закладів із 22 регіонів України та іноземних держав, таких як Латвія, Литва, Швейцарія, Польща, Чехія, Франція, Великобританія, Канада, Словаччина, Естонія, США та Молдова.

За підсумками конкурсу наукових розробок золотими медалями VI Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2015» нагороджено:

- Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за інноваційний науково-методичний комплект «Теоретичні і методологічні засади освіти дорослих» авторського колективу під науковим керівництвом Л. Лук'янової;

- Інститут проблем виховання НАПН України за методичний посібник «Хортинг – національний вид спорту України» Е. Єрмоєнко;

- Інститут спеціальної педагогіки НАПН України за розробку «Спеціальна освіта сьогодні в Україні» А. Колупасової, О. Таранченко, Е. Данілавічуте, опубліковану в міжнародній збірці Special Education: An International Perspective в межах співпраці з Університетом Грента МакІОена (м. Едмонтон, Канада);

- Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України за відкритий електронний ресурс «Каталог інноваційних проектів та освітніх інновацій» авторського колективу під науковим керівництвом О. Овчарук;

- Інститут професійно-технічної освіти НАПН України за систему електронних ресурсів для розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників професійно-технічних закладів авторського колективу під науковим керівництвом І. Гириловської;

- Інститут обдарованої дитини НАПН України за технологію підготовки національної команди України до участі у міжнародних конференціях юних дослідників «ICYS» *Н. Поліхун*;

- Навчально-науковий центр професійно-технічної освіти за збірник навчально-наукових матеріалів для вивчення предмету «Матеріалознавство» *О. Лагоди*;

- ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України за монографію «Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу» авторського колективу під науковим керівництвом *З. Рябової (За матеріалами веб-сайту виставки «Сучасні заклади освіти» (<http://www.vsosvita.com.ua/index.php/uk/home>)). – 2015. – 23.03; офіційного веб-порталу НАПН України (<http://naps.gov.ua/ua/press/releases/573/>)). – 2015. – 25.03).*

Звіт Міністерства освіти і науки України про 100 днів діяльності.

12 березня під час публічного звіту Кабінету Міністрів України про 100 днів діяльності з підсумками роботи виступив міністр освіти і науки України *С. Квіт*. Він розповів про імплементацію Закону України «Про вищу освіту», для якого потрібно змінити 40 нормативно-правових актів, проанонсував підписання угоди з Європейським Союзом щодо приєднання України до програми з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» (найбільшої європейської грантової програми, що підтримує розвиток науки і досліджень).

Одним з головних досягнень МОН за 100 днів діяльності нового уряду, за словами міністра, стало завершення роботи з евакуації із окупованих територій та зони бойових дій 26 освітніх закладів (16 – ВНЗ, 10 науково-дослідних інститутів), а також участь академічних структур і університетів у науковому гранту «Горизонт 2020». Наразі триває робота з Комітетом з питань науки і освіти ВРУ над розробкою законопроектів «Про освіту» та «Про наукову та науково-технічну діяльність» (*За матеріалами газети «Освіта України» №11-12, від 13 березня 2015 р., с. 2; офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/news/novini/2015/03/18/sergij-kvit-reformi-v-osviti-nappravleni-na-deregulyacziyu-ta-decentralizacziyu/>)). – 2015. – 13.03).*

Україна – асоційований учасник програми ЄС «Горизонт 2020».

20 березня міністр освіти і науки України *С. Квіт* та комісар з досліджень, науки та інновацій Європейського Союзу *К. Моедас* підписали угоду про участь України в Рамковій програмі ЄС із наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020».

Участь у прес-конференції з нагоди набуття асоційованого членства України у програмі ЄС «Горизонт 2020» також взяли: міністр освіти і науки Латвії *М. Сеїле*, голова науково-дослідної робочої групи Ради Постійного представництва Латвії в ЄС *Л. Сіка*; посол, голова Представництва ЄС в Україні *Я. Томбінський*, голова Комітету ВРУ України з питань науки та освіти

Л. Гриневич, перший заступник міністра освіти і науки І. Совсун та заступник міністра освіти і науки М. Стріха.

«Горизонт 2020» – це грантова програма ЄС, що фінансує наукові дослідження, загальний обсяг фондів якої становить 80 млрд євро. Програма об'єднує всі існуючі програми ЄС із фінансування досліджень та інновацій, включаючи «Рамкову програму з досліджень», «Рамкову програму з конкурентоспроможності та інновацій» і діяльність Європейського інституту інновацій та технологій.

Мета програми – розвиток економіки, побудованої на зв'язку між науковими дослідженнями та інноваціями, а також «перенесення наукових ідей з лабораторій до ринку».

Серед пріоритетних дослідницьких напрямів «Горизонт 2020»: підвищення конкурентоспроможності виробництва, розвиток ІКТ, нано- та біо-технологій, нового матеріалознавства, космічної галузі, вирішення актуальних проблем у сфері охорони здоров'я, демографії, екології, сільського господарства та енергетики (За матеріалами веб-порталу «УП. Життя» (<http://life.pravda.com.ua/society/2015/03/20/191251/>). – 2015. – 23.03; офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/03/20/ukrayina---asocizovanij-uchasnik-programi-es-z-doslidzen-ta-innovaczij-gorizont-2020>)). – 2015. – 23.03).

Під час засідання колегії МОН України затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Документ розроблено Міністерством освіти і науки України. Він тривалий час був доступний для громадського обговорення на веб-сайті міністерства.

Концепція містить у собі ідеї української спадщини та перспективи розвитку гармонійного громадянського суспільства. С. Квіт зазначив, що на основі розробленого документа Національна академія педагогічних наук України розробить план заходів з її виконання та методичні рекомендації, які будуть розглянуті на наступній колегії МОН (За матеріалами офіційного веб-сайту МОН України (<http://www.mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/03/27/nakolegiji-mon-zatverdzheno/>). – 2015. – 30.03; освітнього порталу «Osvita.ua» (<http://osvita.ua/school/46629/>). – 2015. – 31.03).

Конкурс від Google Science Fair 2015.

Google Science Fair 2015 разом з LEGO Education, National Geographic, Scientific American і Virgin Galactic оголошує конкурс на кращі наукові проекти з різних галузей науки (біології, географії, фізики, антропології, комп'ютерних наук тощо), які зможуть змінити навколишній світ. Участь у конкурсі можуть взяти юні дослідники, науковці, будівельники та винахідники.

Переможці отримають грошові нагороди на навчання і гранти на модернізацію класних кімнат від Scientific American і Google; поїздку на Галапагоські острови в складі експедиції National Geographic; можливість

відвідати дизайнерів *LEGO* в їхній штаб-квартирі в Данії, а також шанс побувати на космодромі *Virgin Galactic*. Окрім того, Google Science Fair 2015 передбачив відзначення вчителя, учні якого стануть переможцями проекту **(За матеріалами офіційного веб-сайту МОН України (<http://old.mon.gov.ua/ua/news/45333-google-science-fair-2015-zapros hue-vinahidnikiv-ta-doslidnikiv>). – 2015. – 24.03).**

Звіт НАПН України за 2014 р.

Відділення загальної педагогіки та філософської освіти (академік-секретар О. Сухомлинська)

У 2014 р. у відділенні виконувалося 45 фундаментальних тем наукових досліджень (12 з яких завершено та 12 розпочато). Співробітники установ НАПН України, які належать до Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Інституту проблем виховання, Інституту педагогіки, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, здійснювали дослідження 18 колективних тем (5 – завершено).

У структурі відділення Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського здійснювала інформаційне, медійне й комунікаційне забезпечення діяльності НАПН та забезпечувала бібліотечно-інформаційний ресурс для освітянської галузі.

Відділення психології, вікової фізіології та дефектології (академік-секретар С. Максименко)

Структурний підрозділ здійснив важливу роботу з науково-методичного та дидактичного забезпечення розробленого Державного стандарту початкової освіти для дітей з особливими освітніми потребами, також проведено психологічну експертизу змісту загальної середньої освіти. У 2014 р. відділення завершило низку досліджень за напрямками: «Теоретико-методологічні засади психологічної науки», «Психологія особистості. Соціальна психологія», «Психологічні основи творчості та обдарованості», «Практична психологія», «Теоретико-методологічні засади реформування освіти осіб з особливими потребами в сучасних суспільно-економічних умовах». Окремо до заслуг співробітників відділення варто віднести створення перших в Україні навчальних підручників на основі модифікації та адаптації змісту початкової освіти та перекладу на шрифт Брайля.

Відділення загальної середньої освіти (академік-секретар О. Ляшенко)

До досягнень відділення у звітному році належить оновлення методик навчання окремих предметів на компетентнісній основі (ідеї реалізовані у створених підручниках для 7 класу з алгебри, геометрії, географії, історії, фізики, інформатики, хімії, трудового навчання тощо). Науковцями відділення разом з колегами інших структур академії здійснено аналіз нового змісту загальної середньої освіти та вироблено пропозиції щодо їх удосконалення; унесено зміни до навчальних програм для 4 класу. У відділенні створюється проект нової концепції профільного навчання в старшій школі, а також

здійснюється всеукраїнський експеримент зі створення й апробації дидактичного забезпечення персоніфікованого навчання учнів.

Відділення професійної освіти і освіти дорослих (академік-секретар Н. Ничкало)

Співробітниками відділення підготовлено і видано підручник «Професійна орієнтація», колективну монографію «Психологія профорієнтації у системі педагогічної освіти», посібники «Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування», «Психодіагностичне забезпечення профорієнтації в системі педагогічної освіти». Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих разом із DVV International в Україні організував і провів у 2014 р. форум «Європейський Союз – Україна: освіта дорослих». Науковцями Інституту професійно-технічної освіти розпочато три перспективні всеукраїнські експерименти: «Дуальна система професійної підготовки кваліфікованих робітників», «Технологія проектного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників автотранспортної галузі», «Створення інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування».

Відділення вищої освіти (академік-секретар М. Євтух)

У звітному році в Інституті вищої освіти завершено п'ять фундаментальних, в Університеті менеджменту – шість прикладних досліджень. Основні результати наукової роботи співробітників відображено в численних монографіях, підручниках та посібниках. Більше сотні наукових праць опубліковано в зарубіжних виданнях *(За матеріалами «Педагогічної газети» № 1 за січень – лютий 2015 р., с. 3–5).*

Українсько-німецький форум «Освіта, наука, інновації в університетах: актуальні виклики».

6–7 березня 2015 р. на базі Київського національного університету ім. Тараса Шевченка відбувся українсько-німецький форум «Освіта, наука, інновації в університетах: актуальні виклики». Мета заходу – налагодження тісного співробітництва між МОН України і Федеральним міністерством освіти і наукових досліджень ФРН, Спілкою ректорів України і Конфедерацією ректорів Німеччини. Одна з головних цілей – співпраця ВНЗ України і ФРН щодо освітянських програм, наукових досліджень та інновацій в університетах, налагодження академічної мобільності студентів, викладачів і науковців.

Робота форуму була поділена на чотири секції: «Якість освіти», «Сучасна система освіти та наукових досліджень у вищих навчальних закладах», «Інтернаціоналізація вищої освіти», «Успішні моделі комерціалізації наукових досліджень у вищих навчальних закладах України».

Участь в обговоренні актуальних проблем сучасної освіти взяли міністр освіти і науки України *С. Квіт*, заступник міністра освіти і науки *М. Стріха*, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *Л. Губерський*, начальник відділу «Науково-дослідне управління – підтримка науки» Університету м. Кельн *М. Хендрікс* та інші експерти й представники

освітніх установ України та ФРН (За матеріалами газети «Освіта України» № 11–12 від 13 березня 2015 р., с. 70–71; офіційного веб-порталу НАПН України (http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/579/). – 2015. – 23.03 ; веб-сайту НДЧ Київського національного університету імені Тараса Шевченка (<http://science.univ.kiev.ua/forumda/>). – 2015. – 23.03).

Конкурс українсько-французьких науково-дослідних проектів на 2015–2016 рр.

МОН України, Міністерство закордонних справ і міжнародного розвитку Французької Республіки, Міністерство національної освіти, вищої освіти й досліджень Французької республіки та *Campus France* оголошують конкурс спільних наукових проектів на період 2015–2016 рр.

У конкурсі можуть взяти участь представники наукових лабораторій, науково-дослідних кафедр і груп ВНЗ, науково-дослідних установ і підприємств.

До участі приймаються проекти за напрямками:

- дослідження з проблем розвитку науково-технічно, соціально-економічного, суспільно-політичного та людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави;

- інформаційно-комунікаційні технології;
- енергетика та енергоефективність;
- раціональне природокористування;
- науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;
- нові речовини і матеріали;
- фізика високих енергій.

Особлива увага буде приділена проектам, тематика яких буде збігатися з визначеною в Рамковій програмі з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» (За матеріалами газети «Освіта України» № 10 від 9 березня 2015 р., с. 2; газети «Освіта України» № 11–12, від 13 березня 2015 р., с. 70).

У НАПН України створено Наукову раду з інформатизації освіти і науки.

Задля покращення експертно-аналітичної функції НАПН України з науково-методологічного й методичного забезпечення розвитку освіти створено Наукову раду з інформатизації освіти і науки. Її метою є підвищення ефективності проведення та забезпечення впровадження результатів наукових досліджень у підвідомчих установах академії, навчальних закладів та освітніх установах України.

До складу Наукової ради увійшли вчені та науково-технічні фахівці НАПН України, представники органів управління освітою і наукою, навчальних закладів, наукових установ, підприємств, організацій, які працюють у сфері

інформаційно-комунікаційних технологій. Серед них, *В. Биков, Л. Березівська, В. Камішин, Л. Карташова, В. Лапінський, О. Ляшенко, Т. Нанаєва, О. Пінчук, О. Свириденко, Є. Сєдов, О. Співаковський* (*За матеріалами офіційного веб-порталу НАПН України* (<http://naps.gov.ua/ua/press/releases/572/>). – 2015. – 13.03).

Порядок атестації навчальних закладів.

6 березня 2015 р. набрав чинності наказ Міністерства освіти і науки № 67 від 30.01.2015 р. «Про затвердження Порядку державної атестації дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладів». Нормативно-правовий акт встановлює основні завдання, умови та процедуру проведення атестації навчальних закладів, згідно з вимогами освітнього законодавства.

Відповідно до документа атестація здійснюватиметься МОН України та іншими центральними (або комунальними) органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають навчальні заклади, що атестуються.

Атестаційна комісія здійснюватиме експертизу діяльності навчального закладу за такими напрямками (питаннями):

- відповідність документації вимогам законодавства;
- створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- забезпечення якості загальної середньої освіти (порівняльний аналіз результатів зовнішнього та внутрішнього моніторингу результатів початкових досягнень учнів та порівняння результатів ЗНО випускників з результатами навчальних досягнень за три останні роки);
- дієвість внутрішнього моніторингу навчальних досягнень учнів (вихованців);
- організація роботи щодо професійного розвитку педагогічних працівників;
- наявність бібліотеки та/або використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі;
- загальний стан території, будівель та приміщень навчального закладу;
- створення безпечних умов для учасників навчально-виховного процесу;
- організація розвивального середовища (для ДНЗ);
- організація харчування дітей (для ДНЗ);
- забезпечення соціально-психологічного супроводу учнів (вихованців);
- створення умов для задоволення потреб учнів (вихованців) у різних формах позаурочної навчально-виховної роботи;
- забезпечення якості управлінської діяльності (наявність внутрішнього контролю за організацією навчально-виховного процесу);
- роль навчального закладу в житті територіальної громади та його суспільна оцінка батьками та громадськими організаціями (*За матеріалами офіційного веб-порталу ВРУ* (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0173-15>). – 2015. – 6.03; *газети «Освіта України» № 10, від 9 березня 2015 р., с. 10; освітнього порталу «Osvita.ua»* (<http://osvita.ua/school/46146/>). – 2015. – 10.03).

Дострокове завершення навчання у військових навчальних закладах.

Прем'єр-міністр України А. Яценюк підписав розпорядження Кабінету Міністрів України № 131-р від 18.02.2015 р. «Про проведення дострокового випуску слухачів і курсантів випускних курсів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів у 2015 р.». Відповідно до документа Міністерству оборони, Міністерству внутрішніх справ, Міністерству освіти і науки та Державній прикордонній службі необхідно провести достроковий випуск курсантів (слухачів, студентів) випускних курсів навчання вищих військових навчальних закладів. Після закінчення навчання курсанти пройдуть процедуру атестації *(За матеріалами газети «Урядовий кур'єр» № 39, від 3 березня 2015 р., с. 4).*

Пільги для української книги.

Президент України П. Порошенко підписав закон № 1833 «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо підготовки, виготовлення, розповсюдження книг та періодичних видань друкованих засобів масової інформації вітчизняного виробництва)», відповідно до якого від податку на додану вартість звільнюються операції з постачання (передплати) і доставки періодичних видань друкованих засобів масової інформації вітчизняного виробництва. Також не оподатковуватимуться підготовка (літературне, наукове та технічне редагування, коректування, дизайн і верстка), виготовлення (друк на папері або запис на електронному носії) і розповсюдження книг, у тому числі електронного контенту) вітчизняного виробництва, учнівських зошитів, підручників та навчальних посібників, словників українсько-іноземної або іноземно-української мови вітчизняного виробництва *(За матеріалами газети «Урядовий кур'єр» № 40, від 4 березня 2015 р., с. 4).*

Втратила чинність низка постанов Кабінету Міністрів України.

Уряд прийняв рішення визнати такими, що втратили чинність такі постанови:

- № 1074 від 5 вересня 1996 р. «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад»;

- пункт 2 постанови № 66 від 21 січня 1998 р. «Про посилення матеріальних гарантій ректорів державних вищих навчальних закладів»;

- пункт 6 змін і доповнень, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України з питань наукової і науково-технічної діяльності № 1487 від 13 серпня 1999 р.;

- № 847 від 5 вересня 2012 р. «Про затвердження Порядку розроблення, затвердження та внесення змін до галузевих стандартів вищої освіти»;

- пункт 46 змін, постанови № 538 від 7 серпня 2013 р. *(За матеріалами газети «Урядовий кур'єр» № 21, від 5 лютого 2015 р., с. 4).*

У міністра новий заступник.

Прем'єр-міністр України А. Яценюк 11 березня підписав розпорядження № 189-р, згідно з яким заступником міністра освіти і науки України – керівником апарату призначено О. Дерев'янка (*За матеріалами газети «Урядовий кур'єр» № 46, від 13 березня 2015 р., с. 11).*

Наука і влада

Комітет затвердив склад Конкурсної комісії з призначення премій Верховної Ради України та присудження іменних стипендій Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим. На засіданні комітету 04.02.2015 р. розглянуто питання щодо діяльності та складу Конкурсної комісії з призначення Премій Верховної Ради України та присудження іменних стипендій Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим.

Конкурсна комісія створена відповідно до постанов Верховної Ради України Про встановлення іменних стипендій Верховної Ради України для найталановитіших молодих учених №774-V від 16.03.2007 р. та Про Премію Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим у галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок №775-V від 16.03.2007 р.

Згідно з положеннями цих постанов Конкурсна комісія створюється для відбору робіт, що представлені на премії Верховної Ради України, та претендентів зі встановлення іменних стипендій Верховної Ради України. Клопотання про присудження Премії подається до Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти центральними та обласними органами виконавчої влади, Київською міською радою, Національною та галузевими академіями наук України до 1 квітня щорічно.

Склад Конкурсної комісії з призначення премій Верховної Ради України та присудження іменних стипендій Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим затверджує голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти (*Комітет з питань науки і освіти (http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article;jsessionid=4DF9CF7DC1FFCD0E1A7EBA026E7FF75?art_id=63803&cat_id=44731). – 2015. – 9.02).*

До уваги держслужбовця

Н. Тарасенко,
провід. бібліотекар НБУВ

Українська ментальність

*Список літератури з фондів НБУВ та електронних ресурсів
(1994–2014 рр.)*

Завершення. Початок у попередньому випуску

84. Макаренко Е. М. Ментальність і формування політичної культури нації (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Макаренко Едуард Миколайович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2000. – 16 с.

Ра307755

85. Макаренко Е. М. Ментальність і формування політичної культури нації (соціально-філософський аналіз) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Макаренко Едуард Миколайович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2000. – 186 л.

Дс63774

86. Мантуло Н. Ментально-когнітивна парадигма українського PR / Н. Мантуло // Діалог : медіа-студії : зб. наук. пр. / Одес. нац. ун-т ім. І. Мечнікова. – 2012. – Вип. 15. – С. 390–399. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dialog_2012_15_41.pdf).

Ж72859

87. Мануйлов Є. М. Українська правова ментальність: до проблеми розуміння сутності / Є. М. Мануйлов, О. П. Дзьобань // Гуманітарний часопис : зб. наук. пр. / Нац. аеркосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т». – Харків, 2007. – № 4. – С. 48–52. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gumc_2007_4_8.pdf).

Ж72856

88. Матвеев В. Актуальність проблеми самореалізації особистості та особливості українського менталітету / В. Матвеев, Т. Матвеева // Українознав. альм. – Київ, 2009. – Вип. 1. – С. 60–63. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2009_1_22.pdf).

Ж73942

89. Матвійчук А. В. Викладання європейського права у вищій школі України: ментальний аспект / А. В. Матвійчук, Ю. Ю. Олещицький // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. / Міжнар. економіко-гуманіт. ун-т ім. акад.

С. Дем'янчука. – Рівне. – 2013. – Вип. 1. – С. 74–81. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppog_2013_1_12.pdf).

Ж71968

90. Медведєв І. А. Витоки ідеї університету в Україні та її вплив на національний менталітет / І. А. Медведєв // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. – Харків, 2010. – Вип. 2. – С. 50–57. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpu_2010_2_10.pdf).

Ж72481

91. Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей / АН України, Археогр. коміс., Ін-т укр. археографії ; редкол.: Г. В. Боряк, Я. Д. Ісаєвич, Я. Б. Пеленський [та ін.]. – Київ : Ін-т укр. археографії, 1992–1998.

Т. 1 / ред. Т. А. Кінько. – 1992. – 121 с.

Т. 2 / Республік. асоц. українознавців ; ред.: О. Толочко, Н. Яковенко. – 1993. – 137 с.

Т. 3 / Республік. асоц. Українознавців ; ред.: О. Толочко, Н. Яковенко. – 1994. – 132 с.

Т. 4 / Республік. асоц. українознавців ; ред.: О. Толочко, Н. Яковенко, Л. Довга. – 1995. – 125 с.

Т. 5 / Т-во дослідників Центр.-Сх. Європи ; ред.: О. Толочко, Н. Яковенко, Л. Довга. – Київ : Критика, 1998. – 127 с.

В338966 / 1–5

92. Мельник Л. Родина як вияв української ментальності у творах Федора Заревича [Електронний ресурс] / Л. Мельник // Укр. літературознавство: зб. наук. пр. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Електрон. дані. – 2013. – Вип. 77. – С. 72–78. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/UI_2013_77_6.pdf. – Дата звернення: 07.03.2015. – Назва з екрана.

93. Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості : тези доп. та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 18–23 черв. 1994 р. : у 2 ч. / за ред.: О. В. Киричука, О. П. Колісника, М.-Л. А. Чепи ; Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки, ін-т психології АПН України, Фондація ім. О. Ольжича [та ін.]. – Київ ; Луцьк : Фірма «ВІПОЛ», 1994.

Ч. 1 : Ментальність. – 177 с.

Ч. 2 : Духовність. – 178–345 с.

В339814 / 1–2

94. Ментальність і духовно-політичні проблеми формування Збройних Сил України : наук. зб. / наук. ред. О. І. Фортова ; Київ. військ. гуманіт. ін-т. – Київ : КВГІ, 1997. – 228 с. – Бібліогр.: с. 225.

Ва697695

95. Микольченко В. С. Особливості української ментальності як підґрунтя вибору між *vita minima* та *vita heroica* / В. С. Микольченко // Вісн. Дніпропетров. ун-ту. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2014. – Т. 22, вип. 24(2). – С. 68–73. – Існує електронна версія (Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2014_22_24\(2\)_13.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2014_22_24(2)_13.pdf)).

Ж68774 / Соц. Філософ. Політ.

96. Михайлишин Г. Український менталітет в ієрархії цінностей освіти / Г. Михайлишин // Гірська школа Українських Карпат. – Івано-Франківськ, 2013. – № 10. – С. 89–92. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gasuk_2013_10_22.pdf).

Ж25936

97. Михайловська Н. А. Екзистенційний характер української філософської думки як відображення специфіки національної ментальності : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : 09.00.05 / Михайловська Наталія Анатоліївна ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1998. – 34 с.

Ра302245

98. Михайловська Н. А. Екзистенційний характер української філософської думки як відображення специфіки національної ментальності : дис. ... д-ра філософ. наук : 09.00.05 / Михайловська Наталія Анатоліївна ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1998. – 375 л.

Дс63307

99. Місевра І. В. Проблеми ментальності та національної самосвідомості: спроби дослідження витоків / І. В. Місевра ; ред. Г. І. Гончарук. – Одеса : Астропринт, 1998. – 47 с. – Бібліогр.: с. 43–46.

Р85912

100. Моїсеєва Н. І. Ментальність і місцеве самоврядування: взаємозв'язок, проблеми, протиріччя : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Моїсеєва Наталія Іванівна ; Харків. військ. ун-т. – Харків, 2001. – 16 с.

Ра320782

101. Моїсеєва Н. І. Ментальність і місцеве самоврядування: взаємозв'язок, проблеми, протиріччя : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Моїсеєва Наталія Іванівна ; Харків. держ. техн. ун-т с.-г. – Харків, 2001. – 170 арк.

Дс71215

102. Мойсеїв І. К. Числокоди ментальності і логіка семіосфери: таємниця сьомого козеняти (німецька, українська, російська казки) / І. К. Мойсеїв // Храм української культури : посібник-дослідження / І. К. Мойсеїв ; Всеукр.

фольклор.-етногр. центр «Рідна хата». – Київ, 1999. Кн. 2 : Логіка семіосфери та числокоди ментальності. – С. 184–187.

В342850 / 2

103. Мотуз В. К. Зміни в ментальності українського селянства в період утвердження тоталітаризму (20–30-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Мотуз Валерія Костянтинівна ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 20 с.

Ра401106

104. Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Назаренко Олена Володимирівна ; Дніпропетров. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 18 с.

Ра314631

105. Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Назаренко Олена Володимирівна ; Дніпропетров. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 192 арк.

Дс70202

106. Народні символи та обереги України: роль у формуванні ментальності людини : матеріали Всеукр. наук. конф., Білоцерк. краєзнав. музей, 10–11 листоп. 2011 р. / Упр. культури і туризму Київ. облдержадмін., КЗ КОР «Білоцерк. краєзнав. музей» ; [редкол.: Л. М. Діденко (голова), В. А. Коломієць]. – Біла Церква : ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. – 153 с.

Вс53059

107. Національна ментальність і духовно-політичні проблеми формування Збройних Сил України : наук. зб. Кн. 2 / наук. ред. О. І. Фортова ; Київ. військ. гуманіст. ін-т. – Київ : КВГІ, 1997. – 232 с.

В350598 / 2

108. Новоженець Г. Прояви української ментальності в мистецтві української діаспори: світоглядні лінії та позиції / Г. Новоженець // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Мистецтвознавство. – 2008. – Вип. 8. – С. 139–144. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VLNU_Mistec_2008_8_17.pdf).

Ж28852 / Мист.

109. Обушний М. Менталітет українців у цивілізаційному вимірі [Електронний ресурс] / М. Обушний // Українознав. альм. – Київ, 2013. – Вип. 11. – С. 119–122. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2013_11_36.pdf. – Назва з екрана.

110. Падалка С. С. Селянство України: соціальна конфігурація та новітні ментальні імперативи самобутності (1990 – 2000 рр.) / С. С. Падалка // Вісн. аграрної історії : зб. наук. пр./ Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова . – Київ, 2013. – Вип. 4–5. – С. 167–180. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vai_2013_4-5_23.pdf).

Ж74280

111. Паніч Ю. В. Стан розвитку громадянського суспільства, як віддзеркалення національної свідомості, менталітету української нації / Ю. В. Паніч // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «Київ. політехн. ін-т». Серія: Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 3. – С. 16–23. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKPI_soc_2012_3_4.pdf).

Ж29126 / П. С. Пр.

113. Паньков А. І. Ментальна українізація / А. І. Паньков // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Одес. нац. юрид. акад. – 2004. – Вип. 22. – С. 1015–1023. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdp_2004_22_190.pdf).

Ж69995

112. Паньков А. І. Президентство і український менталітет / А. І. Паньков // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2003. – Вип. 21. – С. 144–149. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdp_2003_21_28.pdf).

Ж69995

114. Парходько Г. Ю. Мономіф як психологічна передумова формування української ментальності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Парходько Ганна Юріївна ; Ін-т психології ім. Г. Костюка АПН України. – Київ, 2008. – 20 с.

Ра362094

115. Парходько Г. Ю. Мономіф як психологічна передумова формування української ментальності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Парходько Ганна Юріївна ; Ін-т психології ім. Г. Костюка АПН України. – Київ, 2008. – 267 арк. : рис., табл.

Дс111074

116. Поліщук І. О. Українська ментальність у контексті процесу державотворення : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Поліщук Ігор Олексійович ; Ун-т внутр. справ. – Харків, 1998. – 18 с.

Ра300673

117. Поліщук І. О. Українська ментальність у контексті процесу державотворення : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Поліщук Ігор Олексійович ; Харків. держ. ун-т. – Харків, 1998. – 168 арк.

Дс69445

118. Полуденко С. В. Історичні відмінності українського та російського менталітетів / С. В. Полуденко // Зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. Серія: Історія та географія. – 2013. – Вип. 47. – С. 26–32. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znrkhnpu_ist_2013_47_7.pdf).

Ж69417 / Іст., геогр.

119. Полуденко С. Ментальність українського населення через призму сучасних історичних українсько-російських взаємовідносин / С. Полуденко // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова, Укр. акад. наук. – Київ, 2013. – № 74. – С. 76–80. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gileya_2013_74_28.pdf).

Ж25326

120. Попко Л. П. Неологизация в языке, как трансляция культурно-лингвистической национальной ментальности : монографія / Л. П. Попко ; Гос. акад. руководящих кадров культуры и искусств. – Киев : ГАРККиИ, 2007. – 360 с. – Библиогр.: с. 309–336.

Ва694818

121. Попов В. Ю. Український господарський менталітет: сутність і трансформації : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Попов Володимир Юрійович ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. Сковороди. – Київ, 2000. – 17 с.

РА311307

122. Попов В. Ю. Український господарський менталітет: сутність і трансформації : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Попов Володимир Юрійович ; НАН України, Центр гуманіт. освіти. – Київ, 2000. – 192 арк.

Дс68864

123. Присяжнюк Ю. П. Українське селянство ХІХ–ХХ ст.: еволюція, ментальність, традиціоналізм : навч. посіб. для студентів іст. ф-тів / Ю. П. Присяжнюк ; Черкас. держ. ун-т ім. Б. Хмельницького, НДІ селянства, Наук. т-во істориків-аграрників. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2002. – 119 с. – Бібліогр.: с. 115–117.

Ва624022

124. Проблеми теорії ментальності / М. В. Попович, І. В. Кисляковська, Н. Б. Вяткіна [та ін.] ; відп. ред. М. В. Попович ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. Сковороди. – Київ : Наук. думка, 2006. – 407 с. – (Проект «Наукова книга»).

Ва678460 ; Онищенко О. С. / Ва694

125. Проскурова С Чумаки як виразні носії ментальності та етнічного архетипу українця / С. Проскурова // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2000. – Вип. 5. – С. 94–99. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eine_2000_5_22.pdf).

Ж70494

126. П'ятковська Т. Концепти української ментальності в мовному дискурсі паремій / Т. П'ятковська // Рідний край. – Полтава, 2014. – № 1. – С. 94–97. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Almpolt_2014_1_22.pdf).

Ж70363

127. Савич К. Метаморфози роз'єднаності як визначальної ментальної риси українців / К. Савич // Українознав. альм. – Київ, 2010. – Вип. 2. – С. 233–234. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2010_2_76.pdf).

Ж73942

128. Сапелкіна О. В. Національно-ментальні структури і проблеми переходу від тоталітаризму до демократії : конспект лекції / О. В. Сапелкіна, Ю. В. Сапелкін ; Київ. військ. гуманіст. ін-т. – Київ : КВГІ, 1995. – 48 с. – Бібліогр.: с. 43–44.

Р111447

129. Соколiна О. В. Ментальні засади української літературної мови : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.12 / Соколiна Ольга Віталiївна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – 16 с.

Ра407825

130. Солодар Л. Хутір – ментальний кордон українського простору в проекції національної літератури / Л. Солодар // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Філологічна. – 2014. – Вип. 60, ч. 1. – С. 87–93. – Існує електронна версія (Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnu_fil_2014_60\(1\)_14.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnu_fil_2014_60(1)_14.pdf)).

Ж28852 / Філол.

131. Сошніков А. О. Ментальне покликання української філософії в контексті соціокультурної репрезентації збережених смислів / А. О. Сошніков. – Харків : Майдан, 2003. – 142 с. – Бібліогр.: с. 133–138.

Ва645250

132. Сошніков А. О. Репрезентація української ментальності у соціокультурних синтезах : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Сошніков Андрій Олександрович ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2000. – 19 с.

Ра309763

133. Сошніков А. О. Репрезентація української ментальності у соціокультурних синтезах : дис.. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Сошніков Андрій Олександрович ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г Сковороди. – Харків, 1999.

Дс66110

134. Стадник І. Б. Українська ментальність у контексті відродження національної духовності : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Стадник Ірина Борисівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т (м. Одеса) ім. К. Ушинського. – Одеса, 2003. – 20 с.

Ра328087

135. Стадник І. Б. Українська ментальність у контексті відродження національної духовності : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Стадник Ірина Борисівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Ушинського. – Одеса, 2003. – 194 арк.

Дс80345

136. Старовойт І. С. Західноєвропейська і українська ментальність: компаративний аналіз / І. С. Старовойт ; Тернопіл. акад. нар. госп-ва – Тернопіль : СМНВП «Діалог», 1995. – 184 с.

Ва566646

137. Старовойт І. С. Західноєвропейська та українська ментальності: збіг і своєрідності. Філософсько-історичний аналіз : автореф. дис. ... д-ра. філос. наук : 09.00.03 / Старовойт Іван Сергійович ; НАН України, Ін-т філософії. – Київ, 1997. – 31 с.

Ра299351

138. Старовойт І. С. Західноєвропейська та українська ментальності: збіг і своєрідності. Філософсько-історичний аналіз : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Старовойт Іван Сергійович ; Тернопіл. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль, 1997. – 406 арк.

Дс69692

139. Стефаненко Н. Цивілізаційний поступ і ментальність українців [Електронний ресурс] / Н. Стефаненко // Українознав. альм. – Електрон. дані. –

Київ, 2012. – Вип. 8. – С. 234–237. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2012_8_76.pdf. – Дата звернення: 07.03.2015. – Назва з екрана.

140. Супрун Л. В. «Літературно-науковий вістник» на шляху європеїзації української мовної ментальності / Л. В. Супрун // Психолінгвістика : наук.-теорет. зб., Психологія, мовознавство, соціальні комунікації / ДВНЗ «Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». – 2009. – Вип. 3. – С. 229–235. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/psling_2009_3_31.pdf).

Ж73578

141. Тагліна Ю. С. Екологічна культура українського етносу: ментальні джерела та техногенні перспективи : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.12 / Тагліна Юлія Сергіївна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. – Харків, 2005. – 19 с.

Ра339436

142. Тагліна Ю. С. Екологічна культура українського етносу: ментальні джерела та техногенні перспективи : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.12 / Тагліна Юлія Сергіївна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. – Харків, 2005. – 177 арк.

Дс89518

143. Ткаченко О. Б. Мова і національна ментальність: спроба сучасного синтезу / О. Б. Ткаченко. – Київ : Грамота, 2006. – 240 с.

Ва682443 ; Ва709229

144. Українське суспільство на зламі середньовіччя і нового часу: нариси з історії ментальності та національної свідомості / А. О. Гурбик, О. І. Гуржій, В. М. Матях [та ін.] ; відп. ред. В. А. Смолій ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2001. – 317 с. – Бібліогр.: с. 281–317.

Ва614238

145. Фартушний А. А. Українська культура : [в 2 ч.] / А. А. Фартушний ; Держ. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Держ. ун-т «Львів. політехніка», 1999–2000. –

Ч. 1 : Культура передісторичної доби. – Культура Київської доби. – Культура Галицько-Волинської держави / Каф. філософії та культурології. – 1999. – 112 с. : іл. – (Серія публікацій «Українська національна ідея» ; публ. 5).

Ч. 2 : Культура українських земель у складі Великого князівства Литовсько-Руського та Речі Посполитої / Міжнар. ін-т освіти, культури та зв'язків з діаспорою, Ін-т підприємництва та перспективних технологій. – 2000. – 112 с. : іл. – (Українська національна ідея ; публ. 6).

В342910 / Ч. 1–2

146. Філіпова Т. В. Професійний менталітет державних службовців в Україні: технологія формування : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.03 / Філіпова Тетяна Володимирівна ; Дніпропетров. регіон. ін-т держ. управління Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

Ра347361

147. Філіпова Т. В. Професійний менталітет державних службовців в Україні: технологія формування : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 / Філіпова Тетяна Володимирівна ; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Одеса, 2006. – 198 арк.

ДС97916

148. Фурман А. В. Психокультура української ментальності / А. В. Фурман. – Тернопіль : Екон. думка, 2002. – 131 с. : рис. – Бібліогр.: с.106–111.

Ва621601

149. Фурман А. В. Психокультура української ментальності / А. В. Фурман. – 2-ге наук. вид. – Тернопіль : НДІ МЕВО, 2011. – 168 с. : рис. – Бібліогр.: с. 78–82.

Ва747972

150. Хрипко С. А. Духовно-релігійні вияви української ментальності : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / С. А. Хрипко ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. Сковороди. – Київ, 2003. – 21 с.

Ра333932

151. Хрипко С. А. Духовно-релігійні вияви української ментальності : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Хрипко Світлана Анатоліївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – Київ, 2003. – 189 арк.

Дс80424

152. Хрипко С. А. Етнокультурна царина духовно-релігійних обрисів української ментальності: усталеності та інновації : монографія / С. А. Хрипко ; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова, Ф-т філософії освіти і науки, Каф. культурології. – Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2009. – 150 с. – Бібліогр.: с. 140–149.

Ва730277

153. Чередніченко О. А. Основні риси ментальності українців та їх відображення у романі-диалогії Володимира Дрозда «Листя землі» / О. А. Чередніченко // Наук. зап. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. Серія : Літературознавство. – 2010. – Вип. 4, ч. 1. – С. 135–

140. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzl_2010_4.1_20.pdf).

Ж69417 / Літ.

154. Чибісова Н. Ментальне поле як важливий чинник становлення соціокультурного середовища українського суспільства / Н. Чибісова // Вища освіта України. – Київ, 2007. – № 2. – С. 49–54.

Ж23569

155. Черномаз Б. Український національний менталітет – остання барикада / Б. Черномаз. – Київ ; Умань : Талком, 2014. – 636 с.

ВА785952

156. Шаповал В. М. Вплив менталітету нації на характер мотивації праці на українських підприємствах / В. М. Шаповал, М. С. Пашкевич, Д. А. Дратвер // Економічний простір : зб. наук. пр. / Придніпров. держ. акад. буд-ва та архітектури. – Дніпропетровськ, 2012. – № 68. – С. 282–289. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/есpros_2012_68_33.pdf).

Ж73447

157. Шаргородська А. Ф. Художня своєрідність п'єс О. Довженка, М. Куліша та Ю. Яновського про деформацію ментальності українського селянства : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Шаргородська Алла Федосіївна ; Одес. нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2004. – 19 с.

Ра329901

158. Шаргородська А. Ф. Художня своєрідність п'єс О. Довженка, М. Куліша та Ю. Яновського про деформацію ментальності українського селянства : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Шаргородська Алла Федосіївна ; Одес. нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2004. – 196 арк.

Дс81606

159. Шевель А. О. Ментальність українців крізь призму природи / А. О. Шевель // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили. Серія: Політологія. – Миколаїв, 2012. – Т. 204, вип. 192. – С. 83–86. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2012_204_192_20.pdf).

Ж69683

160. Шевченко Л. І. Вербалізація української ментальності в просторі часу і культури: символіка живого одухотвореного світу / Л. І. Шевченко // Актуал. проблеми укр. лінгвістики: теорія і практика. – Київ, 2002. – Вип. 6. – С. 9–26. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apyl_2002_6_4.pdf).

Ж70671

161. Шугай М. А. Особливості прояву основних властивостей ментальності та життєві орієнтації українців / М. А. Шугай // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька акад.». Серія: Психологія і педагогіка. – 2011. – Вип. 18. – С. 258–262. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoapp_2011_18_31.pdf).

Ж69992 / Психол. пед.

162. Якиминська Л. В. Актуалізація ментальної категорії «праця» за матеріалами української фольклорної традиції степового Побужжя в ХІХ–ХХІ ст. / Л. В. Якиминська // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія: Історія. Філософія. Політологія. – Одеса, 2010. – Вип. 1. – С. 27–30. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmgu_ifpo_2010_1_7.pdf).

Ж74042 / Іст. філ. політол.

163. Якиминська Л. В. Історіографічний аналіз ментальності українського селянства [Електронний ресурс] / Л. В. Якиминська // Чорноморський літопис. – Миколаїв, 2012. – Вип. 5. – С. 135–140. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chl_2012_5_23.pdf. – Назва з екрана.

161. Якиминська Л. В. Особливості менталітету українського козацтва / Л. В. Якиминська // Інтелігенція і влада : громад.-політ. наук. зб. / Одес. нац. політехн. ун-т. – Одеса, 2006. – Вип. 8. – С. 93–97. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iiv_2006_8_12.pdf).

Ж71797

164. Якубова Т. Історичні впливи турецько-татарського прикордоння на формування ментальності польської шляхти та українського козацтва (ХVI–ХVII ст.) / Т. Якубова // Українознав. альм. – Київ, 2009. – Вип. 1. – С. 166–169. – Існує електронна версія (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2009_1_58.pdf).

Ж73942

165. Яремчук О. В. Міфологічний компонент ментальності особистості в культурно-історичній психології : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Яремчук Оксана Василівна ; Одес. нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2004. – 20 с.

Ра331306

166. Яремчук О. В. Міфологічний компонент ментальності особистості (культурно-історичний підхід) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Яремчук Оксана Василівна ; Одес. нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2004. – 270 арк.

Дс81872

167. Яцук Н. Є. Українська ментальність як феномен етногенетичного та соціокультурного буття народу : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Яцук Наталія Євгенівна ; Запоріз. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2003. – 16 с.
Pa328189